

**T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI**

**1982 ANAYASASINA GÖRE CUMHURBAŞKANI VE
CUMHURBAŞKANININ KONUMUNA İLİŞKİN
HÜKÜMET SİSTEMİ TARTIŞMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET FATİH CAMGÖZ

**TEZ DANIŞMANI
YRD. DOÇ. DR FETHİ KILIÇ**

BOLU - 2010

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Mehmet Fatih CAMGÖZ' e ait 1982 ANAYASASINA GÖRE CUMHURBAŞKANI VE CUMHURBAŞKANININ KONUMUNA İLİŞKİN HÜKÜMET SİSTEMİ TARTIŞMALARI adlı çalışma, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.(26/04/2010)

Akademik Unvan ve Adı Soyadı

Üye (Tez Danışmanı) : Yrd. Doç. Dr. Fethi KILIÇ
İmza

Üye : Yrd. Doç. Dr. Nejat AKYILDIZ
İmza

Üye : Yrd. Doç. Dr. Mehmet DALAR
İmza

Sosyal Bilimler Enstitüsünün Onayı

Prof. Dr. Gönül ÜLKER

Enstitü Müdürü

1982 ANAYASASINA GÖRE CUMHURBAŞKANI VE CUMHURBAŞKANININ KONUMUNA İLİŞKİN HÜKÜMET SİSTEMİ TARTIŞMALARI

ÖZET

Bu tez çalışmasında; Cumhurbaşkanlığı makamının konumu, seçimi, görev ve yetkilerine ilişkin eski anayasalarımız ve halen yürürlükte bulunan 1982 Anayasası hükümleri çerçevesinde bir inceleme yapılmıştır.

Çalışmamızda Cumhurbaşkanının yetki ve görevleri, yönetim sistemindeki etkinliği, sorumsuzluğu, yapılan anayasa değişiklikleri parlamenter rejim ekseninde değerlendirilmiş, ülkemizde güncel hükümet sistemi değişikliği tartışmalarına değinilmiştir.

Çalışmamızda Cumhurbaşkanının görev ve yetkilerinin parlamenter hükümet sistemine aykırılıklar içerdiği, 1982 Anayasasıyla getirilen güçlü yürütme anlayışı çerçevesinde Cumhurbaşkanını ön plana çıkaran yönetim sisteminin sakıncalarının olduğu, Cumhurbaşkanının sorumsuz olduğu düşünüldüğünde bu durumun sistem sorunu yarattığı, Cumhurbaşkanının yetkilerinin azaltılması ve ülkemizin yeni bir anayasaya ihtiyacı olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cumhurbaşkanı, Parlamenter Hükümet Sistemi, Başkanlık Sistemi, Yarı Başkanlık Sistemi, Güçlü Yürütme Anlayışı, Demokrasi

**GOVERNMENTAL SYSTEM DISCUSSIONS RELATED TO THE
PRESIDENT AND THE POSITION OF THE PRESIDENT IN THE
CONSTITUTION OF 1982**

ABSTRACT

In this thesis, the position, election, duties and powers of the presidency of the republic are analyzed within the framework of the provisions of former constitutions, and the Constitution of 1982 which is still in force.

In this study, powers, duties, effectiveness in the administrative system and unaccountability of the President and amendments in the constitution are assessed in the context of parliamentary regime and current arguments in our country regarding the changes in the governmental system are discussed.

As a result, this study reveals that the duties and powers of the President do not comply with the parliamentary government system; the administrative system that brings the President to the fore within the framework of powerful administration understanding coming with the Constitution of 1982 has drawbacks; this situation creates a system problem once it is considered that the President has no responsibility; it is necessary to reduce the powers of the President and our country needs a new constitution.

Keywords: President, Parliamentary Government System, Presidency System, Semi-presidency System, Powerful Administration Understanding, Democracy

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TEŞEKKÜR	viii
GİRİŞ	1
1.Bölüm: Devlet Başkanlığı ve Hükümet Sistemleri	3
1.1.Devlet Başkanlığı.....	3
1.2. Hükümet Sistemleri.....	6
1.2.1. Parlamenter Hükümet Sistemi	7
1.2.2. Meclis Hükümeti Sistemi	10
1.2.3. Başkanlık Sistemi.....	11
1.2.3.1. Başkanlık Sisteminin Temel Özellikleri	12
1.2.3.1.1. Yürütme Tek Kişiden Oluşur.....	12
1.2.3.1.2. Başkan Halk Tarafından Seçilir	12
1.2.3.1.3. Başkan Siyasal Açıdan Sorumsuzdur.....	13
1.2.3.1.4.Yürütmenin Parlamentoyu Fesih Yetkisi Yoktur.....	13
1.2.3.1.5. Başkan Yasama Organının Çalışmasına Katılamaz....	13
2. Bölüm: Eski Anayasalarımızda Cumhurbaşkanı	14
2.1. 1921 Anayasasında Cumhurbaşkanı.....	14
2.2. 1924 Anayasasında Cumhurbaşkanı.....	15
2.3. 1961 Anayasasında Cumhurbaşkanı	18

3.Bölüm: 1982 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanı	23
3.1. 1982 Anayasasında Yürütmenin Genel Özellikleri	23
3.2. 1982 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanı'nın Konumu ve Yetkileri.....	25
3.2.1. 1982 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanı'nın Seçimi.....	25
3.2.1.1. Genel Olarak.....	25
3.2.1.2. Cumhurbaşkanının Seçilme Şartları.....	26
3.2.1.2.1. Türk Vatandaşı Olmak	27
3.2.1.2.2. Kırk Yaşını Doldurmuş Olmak	27
3.2.1.2.3. Yüksek Öğrenim Yapmış Olmak.....	27
3.2.1.2.4. Milletvekili Seçilme Yeterliliğine Sahip Olmak.....	28
3.2.2.Cumhurbaşkanının Seçilme Yöntemi	29
3.2.3. Cumhurbaşkanının Göreve Başlaması	32
3.2.4. Cumhurbaşkanının Görev Süresi	33
3.2.5. Cumhurbaşkanının Tarafsızlığı.....	34
3.2.6. Cumhurbaşkanına Vekâlet	36
3.2.7. Cumhurbaşkanının Görevinin Sona Ermesi	36
3.2.7.1. Cumhurbaşkanının Görev Süresinin Dolması	37
3.2.7.2. Cumhurbaşkanlığı Makamının Boşalması	37
3.3. 1982 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri.....	37
3.3.1. Yürütme Alanına ilişkin Görev ve Yetkileri	37
3.3.1.1. Başbakanı Atamak Ve Bakanlar Kurulu Toplantılarına	

Katılma.....	38
3.3.1.2. Uluslararası Anlaşmaları Onaylamak.....	41
3.3.1.3. Kararnameleri İmzalamak.....	42
3.3.1.4. Silahlı Kuvvetlere İlişkin Yetkileri.....	43
3.3.1.5. Cumhurbaşkanı'nın Savaş İlan Etme Yetkisi.....	44
3.3.1.6. Milli Güvenlik Kuruluna Başkanlık Etmek.....	46
3.3.1.7. Cumhurbaşkanı'nın Olağanüstü Yönetim Yetkileri.....	47
3.3.1.8. Cumhurbaşkanı'nın Kararname Çıkartma Yetkisi.....	47
3.3.1.9. Cumhurbaşkanı'nın Af Yetkisi.....	47
3.3.1.10. Cumhurbaşkanı'nın Denetim Yetkisi.....	48
3.3.1.11. Cumhurbaşkanı'nın Atama Yetkileri.....	48
3.3.2. Cumhurbaşkanı'nın Yasama Alanına İlişkin Görev ve Yetkileri.....	49
3.3.2.1. TBMM 'Yi Toplantıya Çağırma.....	49
3.3.2.2. Yasaların Cumhurbaşkanı'na Geri Gönderilmesi.....	50
3.3.2.3. Seçimlerin Yenilenmesine Karar Verme Yetkisi.....	52
3.3.2.4. Anayasayı Koruma Ve Gözetme.....	53
3.3.3. Cumhurbaşkanı'nın Yargı Alanına İlişkin Görev ve Yetkileri.....	54
4. Bölüm: Cumhurbaşkanı'nın Anayasal Sistemimizdeki Etkinliği ve Türkiye’de Hükümet Sistemi Tartışmaları.....	55
4.1. Cumhurbaşkanı'nın Sorumluluğu Ve Sorumsuzluğu.....	55
4.1.1. Genel Olarak.....	55
4.1.2. Cumhurbaşkanı'nın Sorumsuzluğunun Sakıncaları.....	58

4.2. Cumhurbaşkanı - Hükümet Çatışması.....	61
4.3. Türkiye’de Devlet Sistemi Tartışmaları.....	65
4.3.1. Başkanlık Rejimi Tartışmaları.....	65
4.3.1.1. Başkanlık Sisteminin Avantajları.....	68
4.3.1.2. Başkanlık Sisteminin Dezavantajları.....	68
4.3.1.3. Türkiye’de Başkanlık Sisteminin Uygulanabilirliği.....	69
4.3.2. Yarı Başkanlık Rejimi Tartışmaları.....	70
4.3.2.1. Yarı Başkanlık Rejiminin Avantajları.....	73
4.3.2.2. Yarı Başkanlık Rejiminin Dezavantajları.....	73
4.3.2.3. Türkiye’de Yarı Başkanlık Rejiminin Uygulanabilirliği.....	74
4.4. Türkiye’de Devlet Sistemi Tartışmalarına İlişkin Genel Değerlendirme.....	75
4.4.1. Türkiye’de Parlamenter Sistemin Sorunları ve Çözüm Önerileri.....	76
4.4.2. Türk Hükümet Sisteminde Reform.....	81
4.4.2.1. Başkanlık Sistemi Önerisi.....	81
4.4.2.2. Yarı Başkanlık Sistemi Önerisi.....	84
SONUÇ.....	88
KAYNAKÇA.....	90

TEŞEKKÜR

Tez Çalışmamda bilgi ve tecrübesiyle beni yönlendiren tez danışmanım Yrd. Doç. Dr Fethi Kılıç'a, kaynak bulma konusunda yardımcı olan tüm arkadaşlarıma ve maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen aileme teşekkürü borç bilirim.

GİRİŞ

Türk yönetim sisteminde yürütme görevi parlamenter sistemin bir gereği olarak Hükümet ve Cumhurbaşkanı tarafından yerine getirilmektedir. Bu çerçevede 1961 Anayasası döneminde yaşanan yönetim sorunları ve siyasi istikrarsızlık nedeniyle 1982 Anayasası güçlü yürütme anlayışı benimsemiş, yürütme içinde de Cumhurbaşkanının yetkileri artırmıştır. Cumhurbaşkanının yetkileri artırılmakla birlikte bütün sorumluluğun kabine üyesi ilgili bakan yahut başbakanın üstlenmesi ve Anayasamızda Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemlerin tek tek belirlenmemesi de tartışma konusu olmuştur.

Ortaya çıkan bu sorunların çözülmesi bakımından yönetim sistemimizde reformun gerekli olduğu belirtilerek ‘yarı başkanlık sistemi’ veya ‘başkanlık sistemi’ çare olarak sunulmuştur.

Bu çalışmamızda Cumhurbaşkanının tarihsel süreç içinde eski anayasalarımızdaki konum ve yetkileri incelendikten sonra halen yürürlükte bulunan 1982 Anayasasındaki düzenlemeler ışığında Cumhurbaşkanının konumu, görev ve yetkileri, yönetim sistemimizdeki etkinliği, doğurduğu yönetim sorunları ve güncel tartışmalar değerlendirilerek, ülkenin etkin yönetilmesi amacıyla Cumhurbaşkanının konumuna ilişkin hükümet sistemimizde bir reformun gerekli olup olmadığı ve çare olarak sunulan ‘başkanlık’ ve ‘yarı başkanlık’ sistemlerinin ülkemize uygun olup olmadıklarını tartışmak amaçlanmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde genel olarak devlet başkanlığı kurumu incelenmiş, devlet başkanlığının değişik hükümet sistemlerindeki konum ve yetkileri tartışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde tarihsel süreç içerisinde 1921, 1924 ve 1961 Anayasalarında Cumhurbaşkanlığı makamının konumu, görev ve yetkileri incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde 1982 Anayasasında Cumhurbaşkanının konumu, görev ve yetkileri incelenmiş, Cumhurbaşkanının sorumluluğu, Cumhurbaşkanı hükümet tartışması, Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri ve bu yetkileri kullanım biçiminin doğurduğu yönetim sorunları ve buna ilişkin güncel tartışmalara değinilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise Cumhurbaşkanının Anayasal sistemindeki etkinliği ve güncel hükümet sistemi tartışmasına değinilmiş bu çerçevede çare olarak sunulan başkanlık ve yarı başkanlık sistemi tartışmalarına değinilmiştir.

1.BÖLÜM: DEVLET BAŞKANLIĞI VE HÜKÜMET SİSTEMLERİ

1.1.Devlet Başkanlığı

Devlet başkanı, yönetim sistemlerinde yürütme organının başında, bir kişi tarafından temsil edilen en üst organdır. Devlet başkanları, hükümet sistemlerine göre değişmektedir. Amerika Birleşik Devletleri gibi başkanlık sistemini benimsemiş ülkelerde yürütme organı monist yapıdadır. Yürütme organının başında bulunan “başkan”, hem hükümet başkanı, hem de devlet başkanıdır. Parlâmenter hükümet sistemlerinde ise yürütme organı düalist yapıdadır. Parlâmenter hükümet sistemlerinde yürütme organının bir kanadında “hükümet”, diğer kanadında ise “devlet başkanı” bulunur. Parlâmenter hükümet sistemlerinin kendi içinde ise devlet başkanları, devlet şekline göre ikiye ayrılmaktadır. Monarşilerde devlet başkanı “kral”, cumhuriyetlerde ise “Cumhurbaşkanı”dır.¹

Cumhurbaşkanlığı, klasik yönetim sistemlerindeki devletin başı iktidarı elinde bulunduran kral, padişah veya konsüllerin yerine halkın iradesi ile kendisinin belirli bir zaman için seçtiği ve görevlendirdiği kişilerin oluşturduğu makamdır. Bu makam tam anlamıyla günümüz demokrasilerindeki yerini parlamenter sistemdeki devlet başkanlığında bulmuştur. Verilen görev ve yetkilerle daha belirgin ve saygın olarak karşımıza çıkmaktadır.²

Yukarıda da değinildiği gibi hükümet sistemlerinden parlamenter cumhuriyet sisteminde yürütme organının en üst kademesinde yer alan yürütmenin başı konumundaki makam ‘Cumhurbaşkanı’dır. Cumhurbaşkanı yürütme organın

¹ **Kemal Gözler**, *Devlet Başkanları*, Bursa: Ekin Yayınları, 2001 s.3

² **Fethi Kılıç**, ‘1982 Anayasasına göre Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri’, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.3

başı olma sıfatını parlamenter sistemde ‘bakanlar kurulu’ ile paylaşır yani yürütme organı iki başlıdır.

Bu sistemde ‘Cumhurbaşkanı’ siyasal bakımdan sorumsuz, bakanlar kurulu ise yasama organına karşı kolektif ve bireysel olarak sorumludur. Düalist yürütme içinde de, Cumhurbaşkanının üstünlük taşıdığı Beşinci Fransız Cumhuriyeti hükümet sistemi gibi sistemlerle, Bakanlar Kurulunun üstünlük gösterdiği İngiltere, Federal Almanya, İtalya ve İskandiva Ülkeleri hükümet sistemleri arasında ayrım yapılabilir.

Parlamenter sistemlerde Cumhurbaşkanına üstünlük tanıyan sistemlerde Cumhurbaşkanı genelde halk tarafından seçilirler, yürütmenin diğer kanadı olan bakanlar kuruluna istediklerinde başkanlık yapabilirler, parlamentoyu koşulsuz fesih yetkisine sahiptirler, yetkileri temsili olmaktan çok icraidir, tek başlarına karar alabilirler, siyasi olarak güçlü bir figür olarak karşımıza çıkarlar.

Parlamenter sistemlerde hükümete üstünlük tanıyan sistemlerde ise, cumhurbaşkanları genelde parlamento tarafından seçilirler, parlamentoyu koşulsuz fesih yetkisine sahip değildirler, yetkileri icrai olmaktan çok temsildir. Genelde tek başına karar alamazlar, karşı imza kuralı gereği yaptıkları işlemler ilgili bakan yahut başbakan tarafından imzalanır, siyasi olarak güçlü bir figür değildirler.

Parlâmanter rejimi benimseyen ülkemizde de yürütme organı 1921 Anayasası döneminde meclis hükümeti sistemini benimsemiş olmasına rağmen bugün artık düalist yapıdadır.³ 1982 Anayasasının 8. Maddesinde yer alan ‘yürütme yetkisi ve

³ Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları 5.Bası 1998 s. 306

görevi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir.’ hükmü de bunu göstermektedir.

1961 Anayasası döneminde parçalı siyasi yapı, hükümet istikrarının sağlanamaması, 1973 genel seçimlerinden 12 Eylül 1980'e kadar kısa süreli zayıf koalisyon hükümetleri ve azınlık hükümetlerinin ancak kurulabilmesi, TBMM'de bulunan siyasi partiler arasındaki kutuplaşma, özellikle iki büyük partinin -AP ve CHP- lider kadrolarındaki keskin ayrılık nedeniyle bu dönemde kurulan hükümetler kırılgan özellikler göstermiş, sonuçta hükümet istikrarı korunamamış ve yürütmenin güçsüzleştiği iddia edilmiştir.⁴

1970'lerin ikinci yarısına egemen olan hükümet istikrarsızlığının, demokrasinin 12 Eylül 1980'de kesintiye uğramasında etkili olduğu ileri sürülmektedir.⁵

1980 müdahalesi sonucu yapılan 1982 Anayasasında geçmişe tepki olarak güçlü yürütme anlayışı benimsenmiş ve bu bağlamda yürütme hem yetkili hem de görevli yapılmış, Cumhuriyet Senatosu kaldırılmış, Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnamelerinin yapılmasında, Meclis süreç dışında bırakılmış, Anayasa Değişikliklerinde şekil denetimini sınırlandırılmış, Anayasada sayılan birçok idari karar yargı denetimi dışında bırakılmıştır.

Anayasamızın 104. maddesi incelendiğinde Cumhurbaşkanına klasik parlamenter rejimlerde pek görülmeyen olağanüstü yetkiler tanınması ve bu yetkilere

⁴ **Mahmut Nedim Eldem**, ‘*Anayasalarımızda Siyasi Rejim Arayışları ve Yarı Başkanlık Çözümü*’, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 2007, s. 111

⁵ **Serap Yazıcı**, “*Türkiye’de Askeri Müdahalelerin Anayasal Etkileri*”, Ankara: Yetkin Yayınları, 1997, s:152-154

karşılık bütün sorumluluğun kabine üyesi ilgili bakan yahut başbakanın üstlenmesi önemli meşruiyet sorunları doğurmuş, Cumhurbaşkanı ile hükümetler arasında krizler çıkmasına neden olmuştur. Bu krizlerin bazı Cumhurbaşkanlarının eskiden genel başkan oldukları partilerin iktidarlarında dahi yaşandıkları görülmüştür. Bu duruma örnek olarak, Turgut Özal'ın üstelik yakın akrabası olan Milli Savunma Bakanı Hüsnü Doğan'ı hükümete rağmen azletmesini, yine Süleyman Demirel'in Çiller Hükümeti'nin kumarhanelerin kapatılmasıyla ilgili kararına karşı çıkması nedeniyle yaşadığı krizi örnek olarak verebiliriz ⁶

Türk siyasetinin çok parçalı yapısı ve ikiden çok partili koalisyon hükümetleri döneminde; klasik parlamenter rejimlerde sembolik olan Cumhurbaşkanlığı konumu çok daha önemli bir hale gelmiş, hatta bazı Cumhurbaşkanlarımız yaşanan koalisyon krizleri nedeniyle kamuoyuna parlamentoyu fesih yetkisinin kendilerine verilmesinin sistemdeki tıkanıklığı çözmek açısından bir gereklilik olduğunu belirtmişlerdir.⁷

1.2. Hükümet Sistemleri

Kuvvetler arası ilişkilere göre hükümet sistemleri, parlamenter sistem, meclis hükümeti sistemi ve başkanlık sistemi olmak üzere üç şekilde ortaya çıkmaktadır.

Yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin birbirleriyle katı bir biçimde ayrıldıkları hükümet sistemi başkanlık sistemi iken bu kuvvetlerin birleştiği sistem

⁶ Sabah Gazetesi, 20.08. 1997 tarihli nüshası, <http://arsiv.sabah.com.tr/1997/08/20/y08.htm> Erişim Tarihi: Aralık 2009

⁷ Radikal Gazetesi, 02.10.1999 tarihli nüshası, <http://www.radikal.com.tr/1999/10/02/politika/demhtm> Erişim Tarihi: Aralık 2009

meclis hükümeti sistemi, bu kuvvetlerin işbirliğine dayalı yumuşak ayırırda ise parlamenter rejimden söz edilecektir.

1.2.1. Parlamenter Hükümet Sistemi

Parlamento, halkı temsil etmek üzere, halk tarafından seçilen insanlardan meydana gelen, kanun yapan ve devletin önemli işlerine karar veren siyasi bir kurul demektir.⁸

Parlamenter sistem, iki temel prensibe dayanmaktadır. Bunlardan birincisi yasama ve yürütme organları arasındaki yumuşak kuvvetler ayrılığı, ikincisi ise yasama ve yürütme organları arasındaki hukuksal eşitlik ve dengedir.⁹

Parlamenter sistemde yürütme iki başlıdır. Yürütme organını bir yanında hükümet diğer yanında ise devlet başkanı bulunmaktadır. Parlamenter sistemde devlet başkanı sorumsuzdur, hükümet ise parlamentoya karşı sorumludur. Bu sistemde hükümet parlamentonun güvenine dayanır. Parlamento hükümeti güven oylaması sonucu görevden uzaklaştırabilir. Buna karşılık hükümet in ise parlamentoyu fesih yetkisi vardır.

Parlâmenter hükümet sistemlerinde aynı kişi, aynı anda, hem yasama, hem de yürütme organında görev alabilir. Parlâmenter hükümet sisteminde yasama ve yürütme organları arasında işbirliği vardır. Hükümet, yasama organının çalışmalarına katılabilir.¹⁰

⁸ **Şadiye Deniz** 'Türkiye'de Parlamenter Sistem ve Hükümet Sistemi Tartışmalar' Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, s.30

⁹ **Necat Akıldız** 'III. Cumhuriyet Rejimi (Cumhurbaşkanının Anayasal Konumu Açısından)', Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.17

Parlamente sistem yasama ve yürütme yetkilerini ayrı ayrı organlara bırakan, ancak aralarında sürekli bir ilişkinin ve işbirliğinin olduğu dolayısıyla çok katı bir kuvvetler ayrılığının değil, kuvvetlerin işbirliğinin söz konusu olduğu bir sistemdir.¹¹

Yasama ve yürütme organları arasındaki işbirliği fonksiyonel ve organik açıdan kendisini gösterir.

Fonksiyonel anlamda işbirliğine örnek olarak yasaların yapımını gösterebiliriz. Hükümet tarafından hazırlanan yasa tasarıları parlamento tarafından görüşülerek yasa haline getirilir ve bu yasalar hükümet tarafından yapılacak idari işlem ve tasarruflarla uygulanır.

Organik açıdan ise yürütme organının yeleri olan bakanların parlamento içinden çoğu zaman seçilirler hatta hükümetin başı olan Başbakanın parlamento yesi olması şarttır. Ayrıca devlet başkanı da çoğu zaman parlamento içinden seçilir.

Parlamente rejimlerde yasama ve yürütme arasındaki dengeli ilişki, birbirlerinin varlıklarına son verecek mekanizmalara sahip olmalarını da beraberinde getirmiştir. Yasama yürütmeyi güvensizlik oyu gibi çeşitli yollarla denetler ve düşürebilir. Buna karşılık yürütmeye de yasamayı feshetme yetkisi tanınmıştır.¹²

Parlamente rejimin bir diğer özelliği, yürütmenin iki başlı olmasıdır.¹³ Yürütme yetkisi devlet başkanı ve hükümet arasında paylaştırılmıştır. Ancak esas olarak yetkili ve sorumlu olan hükümettir. Devlet başkanı, ülkenin birliğini temsil eder, sembolik yetkilere sahiptir ve sorumsuzdur.

¹⁰ **Kemal Gözler**, “*Türkiye’de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir?* (Başkanlık Sistemi ve Rasyonelleştirilmiş Parlamentearizm zerine bir Deneme)”, Türkiye Günlüğü, Sayı 62, Eylül-Ekim 2000, s.26

¹¹ **Deniz**, a.g.t. s.30

¹² **Deniz**, a.g.t. s.31

¹³ **Akyıldız**, a.g.t. s.20

Parlamente rejimin diğeri bir özelliğı de devlet başkanının sorumsuz olmasıdır. Devlet başkanının sorumsuzluğunun temelinde meclis ile hükümet arasında çıkacak uyuşmazlıklarda hakem rolü görmesi gayesi yatmaktadır. Parlamente rejimlerde, devlet başkanı, hükümet ile meclis arasındaki uyuşmazlıkları ortadan kaldırmak için görevlendirilmiştir. Bu nedenle parlamente rejimde devlet başkanı sorumsuz, yetkisiz ve yansız olmalıdır.¹⁴ Dolayısıyla devlet başkanının bunu yapmak yerine, parlamentoyla uyuşmazlık içine girecek bir tutum sergilemesi parlamente sistemden uzaklaşılmasına yol açar. Devlet başkanının sorumsuzluğu esas alındığı için, yaptığı eylem ve işlemlerden başbakan ve ilgili bakan sorumlu tutulmuştur. Parlamente sistemlerde devlet başkanı siyasi açıdan olduğu kadar cezai açıdan da vatan hainliği ile suçlanma durumu dışında sorumsuzluğu esastır.¹⁵

Parlamente rejimin bir diğeri özelliğı de hükümetin parlamentoya karşı sorumlu olması ve onun güvenine dayanmasıdır. Hükümetin sorumluluğı kolektif ve bireysel olarak kendini gösterir. Hükümet üyesi her bakan kendi sorumluluğundaki bakanlık ve bu bakanlığın uyguladığı politikalar yönünden parlamentoya karşı bireysel olarak sorumludur. Ayrıca hükümet kolektif olarak izlenen genel politika ve bunun sonucunda ortaya çıkan olumsuzluklardan dolayı kolektif olarak parlamentoya karşı sorumludur. Parlamente sistemde parlamento hükümeti denetler, hükümet parlamenteonun güvenine sahip olmak zorundadır. Parlamenteonun hükümeti denetlemek amacıyla kullandığı yetkileri, gensoru ve güvenoyudur.

Parlamente sistemin bir diğeri özelliğı de yürütme organına da yasamayı fesih yetkisinin verilmesidir. Yasama organına tanınan yürütmeyi düşürebilme yetkisine

¹⁴ **Akyıldız**, a.g.t. s.23

¹⁵ **Deniz**, a.g.t. s.32

karşılık, kuvvetler arasındaki dengeyi sağlamak amacıyla, yürütmeye de yasamayı fesih yetkisi tanınmıştır.

1.2.2. Meclis Hükümeti Sistemi

Meclis hükümeti rejimi egemenliğin halkta olup biçimsel veya biçimsel ve gerçek anlamda halk adına meclis tarafından kullanıldığı bir rejimdir.¹⁶

Meclis hükümeti sistemi tarihsel tepkilerin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kişisel iktidarların istibdadından bıkmış, parlamentolarla istediği gibi oynayan hükümdarlara karşı uzun savaş vermiş ülkelerde, milli halk hareketleri sonucu kurulmuşlardır.¹⁷

Meclis hükümeti sisteminde yasama yürütme ve yargı kuvvetleri aynı organda birleşir. Ülkemizde 1921 Anayasası döneminde uygulanmıştır. 1921 Anayasasının 2. maddesinde kişisel egemenliğe dayalı monarşik yönetim karşıtı “milli egemenlik” ilkesine ve yasama ve yürütme güçlerinin TBMM’nde toplandığı hükmüne yer verilmişti. Meclis bakanlara yön gösterebiliyor ve onları değiştirebiliyordu (md.8). Vekiller Heyeti’nin Meclise karşı kullanacağı istifadan başka hiçbir yetkisi yoktu. Bu nedenle tam bir meclis hükümeti sistemi kurulmuştur.¹⁸

¹⁶ **Hasan Buran**, ‘Siyasal Rejim Sınıflandırmalarının Yeniden Gözden Geçirilmesi Üzerine, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Isparta, Y.2009, C.14, S.1 s.76

¹⁷ **Akyıldız**, a.g.t. s. 33

¹⁸ **Eldem**, a.g.t, s.85

1.2.3. Başkanlık Sistemi

Halen başarıyla Amerika Birleşik Devletlerinde uygulanan başkanlık sistemi katı kuvvetler ayrılığı prensibini esas alan ancak yürütme organına üstünlük sağlayan temsili bir hükümet biçimidir. Ancak Tarık Zafer Tunaya'ya göre 'yürütmenin yasama karşısında güçlü olmasının kuramdan kaynaklanmasından çok konjonktürel olduğunu belirtmektedir.¹⁹

Anayasa Hukukçusu Giovanni Sartori'nin tanımına göre Başkanlık Sisteminde devlet başkanının, halk tarafından seçilmesi, hükümetin veya yürütme organının oluşumunda, göreve devamında veya görevinin sona erdirilmesinde katı kuvvetler ayrılığı gereği parlamentonun bir etkisinin bulunmaması, yürütmenin doğrudan doğruya başkana bağlı olması ve onun güdümünde görev sürdürmesi unsurları olmazsa olmaz koşullardır. O zaman bu sistem saf başkanlık sistemi olarak tanımlanabilir.²⁰

Başkanlık sisteminin en belirgin niteliği, yasama ve yürütme organları arasındaki "işlevsel" ve "organik" açıdan sert kuvvetler ayrılığıdır. Organik açıdan Yasama organı kural koymak (yasama yapmak), yürütme ise konan kuralları uygulamak, yani hükümet etmek, yönetmek işlevine sahiptir. "Organik ayrılık" ise, yasama ile yürütme işlevlerinin ayrı organlar tarafından yerine getirilmesi ve bunların birbirinden bağımsız olmalarıdır. Başkanlık makamının bölünemez niteliği nedeniyle başkan yürütme yetkisinin tek sahibidir, dolayısıyla yürütme tek başlı (monist) yapıdadır. Organik ayrılık gereğince organlar birbirinden bağımsız olup,

¹⁹ **Tarık Zafer Tunaya** 'Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku' İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları Fakülteler Matbaası, 1989, s.26

²⁰ **Giovanni Sartori**, *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği, Yapılar, Özendirici ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme*, çev. Ergun Özbudun, Ankara: Yetkin Yayınları, 1997, s.113

görev dönemleri farklılaşmaktadır. Kural olarak yasama ile yürütme birbirinden bağımsız, başkanda kongreye karşı sorumsuzdur.²¹

Başkan görev süresi içinde anayasal mekanizmalarla ‘impeachment’ denen suçlama mekanizması dışında yasama organı tarafından görevinden uzaklaştırılmaz. Bu nedenle başkan yalnızca kendisini seçen iradeye karşı sorumludur.

1.2.3.1. Başkanlık Sisteminin Temel Özellikleri

1.2.3.1.1. Yürütme Tek Kişiden Oluşur

Başkanlık sisteminde yürütme organı parlamenter sistemdeki gibi bölünmüş yapıda değildir. Parlamenter sistemde yürütme organı hükümet ve devlet başkanından oluşurken, Başkanlık sisteminde yürütme organı halk tarafından seçilen başkanın şahsında oluşur.

1.2.3.1.2. Başkan Halk Tarafından Seçilir

Başkanlık sisteminde yürütmenin başı olan başkan halk tarafından belirli bir süre için seçilir. Örneğin Amerikan Başkanlık Sisteminde Başkan 5 yıllık süre için genel oyla seçilir.²²

²¹ **Serdar Aydınkurt**, ‘Demokratik Bir Sistemde Parlamenter Sistem ve Başkanlık Sistemi ve Bu Bağlamda Türkiye’deki Sistem Tartışmalarının Analizi’ Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2006, s. 6

²² **Gözler**, a.g.e. s. 9

1.2.3.1.3. Başkan Siyasal Açıdan Sorumsuzdur

Başkanlık sisteminde parlamenter rejimin aksine başkan halk tarafından doğrudan doğruya seçildiğinden, parlamentonun içinden tayin edilmediğinden, siyasi yönden doğrudan doğruya halka karşı sorumludur. Parlamenta karşı siyasi yönden bir sorumluluğu yoktur.

1.2.3.1.4. Yürütmenin Parlamenta Fesih Yetkisi Yoktur

Başkanlık sisteminde devlet başkanı olan başkanın parlamenta fesih gibi bir yetkisi yoktur. Zira Başkanlık sistemi katı kuvvetler ayrılığı ilkesine dayanır.

1.2.3.1.5. Başkan Yasama Organının Çalışmasına Katılamaz

Başkanlık sisteminde başkan ve sekreter adıyla anılan bakanlar, yasama organının çalışmalarına doğrudan katılamaz.

Yani başkan ve bakanlar, yasama organının toplantılara katılıp görüş bildiremezler, yürütmenin temsilcileri yasama organına temsilci göndermezler, Başkanın kanun teklif etme yetkisi yoktur.²³ Ancak uygulamada ABD Başkanı yapılmasını istediği bir işlem veya düzenlemeyle ilgili Kongre'ye mektup göndermektedir.

²³ Aydınkurt, a.g.t, s.9

2. BÖLÜM: ESKİ ANAYASALARIMIZDA CUMHURBAŞKANI

2.1. 1921 Anayasasında Cumhurbaşkanı

1921 Anayasası dönemindeki hükümet sistemi monist yapıda düzenlenmiş, bu dönemde ‘meclis hükümeti sistemi’ kabul edilmiştir. Yürütme kollejyal yapıdadır. Bu nedenle cumhurbaşkanlığına yer verilmemiştir. 1921 Anayasasının 9. Maddesinde “Büyük Millet Meclisi Heyeti Umumiyesi tarafından intihap olunan reis bir intihap devresi zarfında Büyük Millet Meclisi reisidir. Bu sıfatla Meclis namına imza vaz’ına ve heyeti vekile mukarreratını tasdike salâhiyettarlar. Ancak Büyük Millet Meclisi reisi vekiller heyetinin de reisi tabiisidir.” Bu hükümle 1921 Anayasası cumhurbaşkanına yer vermemiş meclis başkanının temsil görevi olduğunu vurgulamıştır.

1921 Anayasası Meclis Hükümeti Sistemini benimsediği için bu nedenle yürütme yetkisini üzerine alarak klasik parlamenter sistemlerde olduğu gibi ayrı bir yürütme organına yer vermemiştir.²⁴

1921 Anayasasına 29 Ekim 1923’te eklenen üç madde ile 29 Ekim 1923 gün ve 364 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanununa bazı maddelerinin tevzihen Tadiline dair Kanun ile Cumhuriyet ilan edilmiş ve Cumhuriyetin ilanından sonra 1921 Anayasası’nın 11. Maddesine “Türkiye Reisicumhuru Devletin Reisidir. Bu sıfatla lüzum gördükçe Meclise ve Heyeti Vekileye riyaset eder.” hükmü eklenerek Cumhurbaşkanlığı makamı ülkemiz yönetim sisteminde yerini almıştır.

²⁴ Kılıç., a.g.t. s.5

1923 yılında Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yönetim sistemimize giren cumhurbaşkanlığına aday olabilmek için TBMM üyesi olma şartı getirilmiş, Anayasanın 11. maddesine göre TBMM'nin kendi üyeleri arasından seçilen Cumhurbaşkanı, Türkiye Devletinin Devlet Başkanıdır. Bu sıfatla Cumhurbaşkanı gerek gördüğü zaman TBMM'ye ve Heyeti Vekileye başkanlık eder. Bu Anayasanın 12. Maddesinde cumhurbaşkanına başbakanı seçme yetkisini vermiştir. Cumhurbaşkanı tarafından atanan başbakan, bakanlar kurulunu yine TBMM üyeleri arasından seçer ve hükümeti oluşturur.

2.2. 1924 Anayasasında Cumhurbaşkanı

1924 Anayasasının 7. maddesinde yürütme yetkisinin Cumhurbaşkanı ve onun tayin edeceği Bakanlar Kurulu tarafından kullanılacağı belirtilmiştir.

1924 Anayasasının 7/2 maddesinde de TBMM'nin hükümeti her zaman denetleyebileceği ve düşürebileceği hükme bağlanmıştır.

Bu hükümlerden de anlaşılacağı üzere 1924 Anayasasının kurduğu yönetim sisteminin meclis hükümeti sistemi ile parlamenter rejim arasında karma bir sistem olduğu görülmektedir.²⁵

1924 Anayasasının 4. maddesinde yer alan 'Türk Milletini ancak TBMM temsil eder ve Millet adına egemenlik hakkını yalnız o kullanır' şeklindeki hükmü, bu Anayasanın 5. maddesinde yer alan 'Yasama yetkisi ve yürütme erki TBMM'de belirir ve onda toplanır' şeklindeki hükmü, Anayasanın 7. Maddesinde yer alan

²⁵ Özbudun, a.g.e. s. 9

‘Meclis, Hükümeti her vakit denetleyebilir ve düşürebilir’ şeklindeki hükümleri 1924 Anayasası tarafından kurulan yönetim sisteminin ‘meclis hükümeti’ sistemini andıran bir yönetim sistemi kurduğunu göstermektedir.

Cumhurbaşkanı yürütme ile ilgili görevleri sadece kendisi tek başına kullanmayıp o yetkileri ilgili olan bakanlar kurulu üyesi bakanlarla birlikte kullanmaktadır.²⁶

1924 Anayasası’nın 7. Maddesinde belirtilen yürütme yetkisinin Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından kullanılacağına yönelik hükmü ile hükümetin oluşturulmasına yönelik 1924 Anayasasının 44. Maddesindeki ‘Başbakan, Cumhurbaşkanınca Meclis üyeleri arasından tayin olunur. Öteki bakanlar Başbakanca meclis üyeleri arasından seçilip tamamı Cumhurbaşkanı tarafından onandıktan sonra Meclise sunulur.’ şeklindeki hükmü de 1924 Anayasası tarafından kurulan yönetim sisteminin parlamenter sisteme uygun özellikleridir. 1924 Anayasası tarafından kurulan yönetim sistemi bazı anayasa hukukçuları tarafından ‘kuvvetler birliği görevler ayrılığı’ sistemi olarak adlandırılmıştır.²⁷

1924 Anayasasının 31. Maddesinde ‘Türkiye Cumhurbaşkanı, Büyük Millet Meclisi kamutayı tarafından ve kendi üyeleri arasından bir seçim dönemi için seçilir. Cumhurbaşkanlığı görevi, yeni Cumhurbaşkanının seçimine kadar sürer. Yeniden seçilmek olur.’ Denmektedir. Bu maddeden de anlaşılacağı üzere Cumhurbaşkanı seçilmek için TBMM üyesi olmak, aynı anayasanın 11 ve 12. Maddelerinde belirtilen TBMM üyesi olma şartlarını taşıyor olmak gereklidir.

²⁶ Kılıç, a.g.t. s. 7

²⁷ Özbudun, a.g.e. s. 9

1924 Anayasası döneminde Cumhurbaşkanının yetki ve görevlerinden bahsedecek olursak bu anayasaya göre Cumhurbaşkanı devletin başıdır, gerekli görürse meclisi toplantıya çağırabilir, gerekli gördüğü zamanlarda Bakanlar Kurulu'na başkanlık yapabilir, meclis tarafından kabul edilen kanunları yeniden görüşülmek üzere meclise geri gönderebilir, başbakanı belirleme yetkisine sahiptir, yabancı ülkelere temsilci gönderme ve yabancı ülke temsilcilerini kabul etme yetkisine sahiptir. Bu yetkiler parlamenter sistemin özüne uygun sınırlı ve daha çok sembolik yetkililerdir.

1924 Anayasasında Cumhurbaşkanına TBMM Başkanının vekâlet edeceği belirtilmiştir. 1924 Anayasası'nın 33. Maddesinde 'Cumhurbaşkanı, hastalık ve memleket dışı yolculuk gibi bir sebeple görevini yapamaz veya ölüm, çekilme ve başka sebeple Cumhurbaşkanlığı açık kalırsa Büyük Millet Meclisi Başkanı vekil olarak Cumhurbaşkanlığı görevini yapar.' hükmüne yer verilmiştir.

1924 Anayasasında parlamenter sisteme uygun olarak Cumhurbaşkanının vatana ihanet dışında sorumsuzluğu kabul edilmiştir. 1924 Anayasasının 39. maddesinde 'Cumhurbaşkanının çıkaracağı bütün kararlar Başbakan ile birlikte ilgili Bakan tarafından imzalanır.' hükmüne yer verilerek karşı imza kuralı kabul edilmiş Cumhurbaşkanının yaptığı ve onayından geçen tüm işlemler dolayısıyla ilgili bakan ve başbakanının birlikte sorumlu olduğu belirtilmiştir.

Vatana ihanet yönünden ise; 1924 Anayasasının 41. Maddesinde 'Cumhurbaşkanı, vatan hayınlığı halinde Büyük Millet meclisine karşı sorumludur. Cumhurbaşkanının çıkaracağı bütün kararlardan doğacak sorumlular 39 uncu madde gereğince bu kararı imzalayan Başbakanın ve ilgili bakanındır.'

‘Cumhurbaşkanının özlük işlerinden dolayı sorumllanması gerekirse Anayasanın milletvekilliği dokunulmazlığı ile ilgili 17 nci maddesi hükümlerine uyulur.’ hükmüne yer verilmiş, Cumhurbaşkanının vatana ihanet halinde TBMM’ye karşı sorumlu olduğu, özlük işlerinden dolayı sorumlu tutulması gerekir ise Anayasanın 17. maddesindeki Milletvekilliği dokunulmazlığına ilişkin hükümlere göre hareket edileceği belirtilmiştir.²⁸

2.3. 1961 Anayasasında Cumhurbaşkanı

27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan darbe ile Milli Birlik Komitesi ülke yönetimini ele geçirmiştir. Milli Birlik Komitesi tarafından 13 Aralık 1960 tarihinde kabul edilen “Kurucu Meclis Teşkili Hakkında Kanun” ile yeni anayasayı yapmak için Kurucu Meclis Kurulmuştur. Kurucu Meclisin yeni anayasa yapma çalışmaları darbeden bir yıl sonra tamamlanmış ve 1961 Anayasası 27 Mayıs 1961 de kabul edilmiştir. Anayasa 9 Temmuz 1961 tarihinde halkoyuna sunulmuş ve kabul edilmiştir.²⁹

1961 Anayasası parlamenter rejime uygun olarak 5. maddesinde yasama yetkisinin TBMM tarafından kullanacağını, 6. maddesinde ise yürütme görevinin kanunlar çerçevesinde Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından kullanılacağını düzenlemiştir. Anayasa 7. maddesinde yargı yetkisinin millet adına bağımsız

²⁸ 1924 Anayasasının 17. Maddesi ‘Bir milletvekili ne Meclis içindeki oy, düşünce ve demeçlerinden ne de Meclisteki oy, düşünce ve demeçlerini Meclis dışında söylemek ve açığa vurmaktan sorumlu değildir. Seçiminden gerek önce ve gerek sonra üstüne suç atılan bir milletvekili Kamutayın kararı olmadıkça sanık olarak sorgulanamaz, tutulamaz ve yargılanamaz. Cinayetten suçüstü yakalanma hali bu hükmün dışındadır. Ancak bu halde yetkili makam bunu hemen Meclise bildirmek ödevindedir. Seçiminden önce veya sonra bir milletvekili hakkında verilmiş bir ceza hükmünün yerine getirilmesi milletvekilliği süresinin sonuna bırakılır. Milletvekilliği süresi içinde zamanaşımı yürümez.’

²⁹ **Bülent Tanör**, *İki Anayasa 1961-1982*, İstanbul: Beta Yayınları, 1994, s. 9-16

mahkemeler tarafından kullanılacağını belirtmiştir. Yani 1924 Anayasası gibi 1961 Anayasası da devlet içerisindeki üç temel güç olan yasama, yürütme ve yargıyı birbirlerini denetleyebilmesi ve dengeleyebilmesi için farklı devlet organlarına vermiştir.³⁰

1961 Anayasası'nın 95. maddesinde, "Cumhurbaşkanı TBMM'ce, 40 yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim yapmış, kendi üyeleri arasından üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla yedi yıllık bir süre için seçilir. İlk iki oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa salt çoğunluk ile yetinilir" hükmüne yer verilmiştir. Böylelikle 1961 Anayasası 1924 Anayasası gibi Cumhurbaşkanının TBMM üyeleri arasından seçileceği kuralını tekrarlamıştır ancak 1966 yılında yaşanan Cumhurbaşkanlığı seçimi krizi nedeniyle bu kural bu seçim için fiilen uygulanmamış TBMM üyesi olmayan Cevdet Sunay Cumhurbaşkanınca kontenjan senatörü seçilerek cumhuriyet senatosuna girmiş ve 1966'da Cumhurbaşkanı seçilmiştir.³¹

Ayrıca 1961 Anayasası 1924 Anayasasından farklı olarak cumhurbaşkanı seçilebilme yeterliliği konusunda "40 yaşını doldurmuş olma, yüksek öğrenim yapmış olma" koşullarını getirmiştir. 1961 Anayasası ile Cumhurbaşkanının görev süresi de yedi yıl olarak belirlenmiştir.

Cumhurbaşkanının seçimine ilişkin 1961 Anayasasının getirdiği sistemde, bir kimsenin cumhurbaşkanı seçilebilmesi için, ilk iki oylamada üye tam sayısının üçte iki çoğunluğunun, onu izleyen oylamalarda ise, üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyunu alması gerekmektedir. 1961 Anayasası döneminde ilk iki

³⁰ **Salih Önder**, *Türk Parlamenter Sisteminde Cumhurbaşkanının Rolü*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2007, s.42

³¹ **Özbudun** a.g.e. s. 281

cumhurbaşkanı ilk tur oylamada seçilmiş olmasına karşın, üçüncü cumhurbaşkanı seçiminde, seçim işlemi kısa sürede sonuçlanmamış ve oylamalar uzamıştır. 06.04.1980 tarihinde görev süresi dolan cumhurbaşkanının yerine yeni cumhurbaşkanı seçmek üzere 22.03.1980 tarihinde başlayan oylamalardan bir sonuç alınamamış ve Cumhuriyet Senatosu Başkanı 12 Eylül 1980'e kadar Cumhurbaşkanlığına vekâlet etmiştir. Yani 1961 Anayasası salt çoğunluğun sağlanamaması sonucunda başka bir çözüm yolu getirmemiştir.³²

Cumhurbaşkanı 1961 Anayasasıyla Cumhurbaşkanı egemenlik yetkisini kullanan yetkili organlardan biri olmuştur. 1961 Anayasasının 4. maddesinde 'Millet egemenliğini Anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organlar eliyle kullanır' hükmüne yer verilmiştir.

1961 Anayasası Cumhurbaşkanına ilişkin hükümler açısından bütün halinde incelendiğinde parlamenter rejime uygun bir Cumhurbaşkanlığı makamını ortaya koymuştur. Bu dönemde Cumhurbaşkanının yetkileri temsili ve sembolik niteliktedir.

Bu dönemde Cumhurbaşkanı devletin başı olarak belirtilmiştir. Cumhurbaşkanının yasamaya ilişkin yetkileri; meclisi toplantıya çağırarak, Cumhuriyet Senatosuna 15 kontenjan üyesi seçmek, kanunları yayımlamak ve geri göndermek, meclisi 89. ve 104. maddeler uyarınca feshetmek, anlaşmaları onaylayıp yayımlamaktır.

³² **Arslan Erenler**, '1982 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanı', Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1988, s. 34.

Cumhurbaşkanının yürütmeye ilişkin yetkileri, Başbakanı atamak, gerek gördüğünde bakanlar kuruluna başkanlık etmek, diplomatik temsilcileri gönderme ve kabul etme, uluslararası antlaşmaları onaylama ve yayımlama, TBMM adına başkomutanlığı temsil etme, bakanlar kurulunun teklifi üzerine Genel Kurmay Başkanı'nı atamak ve Milli Güvenlik Kurulu'na başkanlık etmektir.

Cumhurbaşkanının yargıya ilişkin yetkileri kanunların anayasaya aykırılığı iddiası ile Anayasa Mahkemesine dava açmak, Askeri Yargıtay üyelerini, Askeri Yargıtay Genel Kurulu'nun göstereceği adaylar arasından seçmek, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi üyelerini seçmektir.

1961 Anayasası döneminde de Cumhurbaşkanının vatana ihanet dışında sorumsuz olduğu kabul edilmiştir. 1961 Anayasasının 98. Maddesinde 'Cumhurbaşkanı, görevleriyle ilgili işlemlerden sorumlu değildir. Cumhurbaşkanının bütün kararları, Başbakan ve ilgili Bakanlarca imzalanır. Bu kararlardan Başbakan ile ilgili Bakan sorumludur.' hükmüne yer verilerek karşı imza kuralı kabul edilmiş Cumhurbaşkanının yaptığı ve onayından geçen tüm işlemler dolayısıyla ilgili bakan ve başbakanının birlikte sorumlu olduğu belirtilmiştir.

1961 Anayasasının 99. Maddesinde 'Cumhurbaşkanı, vatan hainliğinden dolayı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az üçte birinin teklifi üzerine, üye tamsayısının en az üçte ikisinin Meclislerin birleşik toplantısında vereceği kararla suçlandırılır.' hükmüne yer verilmiştir. Bu maddeden de anlaşılacağı üzere TBMM'nin nitelikli çoğunluğunun kararı üzerine Cumhurbaşkanının vatana ihanetle suçlanabileceği görülmektedir.

1961 Anayasasında da Cumhurbaşkanına vekâlet hususu düzenlenmiştir. 1961 Anayasasının 100. Maddesinde ‘Cumhurbaşkanının hastalık ve yurt dışına çıkma gibi sebeplerle geçici olarak görevinden ayrılması hallerinde, görevine dönmesine kadar; ölüm, çekilme veya başka bir sebeple Cumhurbaşkanı makamının boşalması halinde de yenisi seçilinceye kadar, Cumhuriyet Senatosu Başkanı Cumhurbaşkanlığına vekillik eder.’ hükmüne yer verilmiştir. Bu hükümle Cumhurbaşkanına vekillik görevinin Cumhuriyet Senatosu Başkanına verildiği görülmektedir.

3.BÖLÜM: 1982 ANAYASASINA GÖRE CUMHURBAŞKANI

3.1. 1982 Anayasasında Yürütmenin Genel Özellikleri

1982 Anayasası güçlü yürütme anlayışını benimsemiştir. 1982 Anayasası yasama organı karşısında yürütme organını ve yürütme organı içinde de Cumhurbaşkanıyı güçlendiren düzenlemeleri dikkat çekicidir.³³

1982 Anayasası, 1961 Anayasasına tepki olarak güçlü yürütme anlayışını benimsemiş, yürütme organı içinde de Cumhurbaşkanına üstünlük tanımıştır.³⁴ 12 Eylül Askeri Darbesi sonucu Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı olan ve sonrasında Cumhurbaşkanı seçilen Kenan Evren Anayasayı Tanıtma konuşmalarından birinde ‘hükümetler bir parti veya birkaç partinin bir araya gelmesi neticesi teşekkül eden koalisyon partilerinin rengini ve dengesini ister istemez taşıyacaklardır.... Hâlbuki devletin başı ve yürütmenin de başında bulunan Cumhurbaşkanının kesinlikle tarafsız yani siyasi partilere veya onların koalisyonlarına karşı tarafsız olması, rejimin icabıdır... Yürütme güçlendirilmelidir fikri ve zarureti herkesçe kabul edildiğine ve yürütmenin doruğunda Cumhurbaşkanlığı ve Hükümet bulunduğu göre, güçlendirilmesi kastedilen bunlardan hangisidir? Bunların aynı zamanda ikisi birden mi? Güçlendirilmelidir, yoksa tarafsız Cumhurbaşkanı mı, yahut taraflı hükümet mi? Taraflı olan hükümete de bazı yetkiler verilmiştir. Ancak Muhalefet- iktidar arası ciddi çekişmelere ve huzursuzluklara yol açabilecek olan yetkiler, Cumhurbaşkanıya tanınmıştır. Bunun dışında da muhakkak Cumhurbaşkanıya verilmesi gereken yetkiler vardır ki esasen onları başka makama

³³ Kılıç, a.g.t. s.19

³⁴ Özbudun, a.g.e. s. 39

da vermek doğru olmaz mümkün de değildir.’³⁵ Diyerek yürütme organı içinde Cumhurbaşkanına üstünlük tanındığını açıkça ifade etmiştir.

1982 Anayasasıyla yürütme organının hem yetkili hem de görevli olduğu belirtilmiştir.³⁶ Yukarıda da değinildiği gibi yürütme organı içinde de açıkça Cumhurbaşkanına üstünlük tanımıştır.

1982 Anayasası ile “siyasal sorumluluğu” bulunmayan Cumhurbaşkanı tanınan; yasama, yürütme ve yargıya ilişkin yetkilerin, parlamenter sistemin mantığına aykırı olarak artırılması, hükümet sistemi tartışmalarını da beraberinde getirmiştir.

Cumhurbaşkanının yetkilerini düzenleyen Anayasanın 104. Maddesi Cumhurbaşkanına, klasik parlamenter rejimin aksine temsili olmaktan çok icrai birçok yetkiler tanımıştır. “Anayasanın uygulanmasını, devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetme”, TBMM seçimlerinin hükümet krizlerinde koşullu yenilenmesine karar vermek, gerekli gördüğü zaman bakanlar kuruluna başkanlık etmek, Anayasa değişikliklerini halkoyuna sunmak, bakanlar kuruluyla birlikte sıkıyönetim ve olağanüstü hal ilan etmek ve olağanüstü yönetim usullerinde hükümetle birlikte kanun hükmünde kararname çıkarmak, yüksek yargı organları üyeliklerine atamalar yapmak, Devlet Denetleme Kurulu’nun başkan ve üyelerini atamak ve bu kurula inceleme, araştırma ve denetleme yaptırmak, Yükseköğretim

³⁵ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren’in Yeni Anayasayı Devlet Adına Resmen Tanıtma Programı Gereğince Yaptıkları Konuşmalar, 24 Ekim- 5 Kasım 1982, Ankara: TBMM Basımevi, s. 88, 89

³⁶ **Yurdanur Ural**, *‘Türk Anayasal Sisteminde Cumhurbaşkanının Konumu ve Yetkilerine İlişkin Tartışma ve Öneriler Üzerine Bir İnceleme’*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2008, s. 31

Kurulu üyeleriyle rektörleri atamak gibi birçok önemli icrai yetki bu 1982 Anayasası ile Cumhurbaşkanı'na verilmiştir.

Ancak Anayasanın 105. Maddesinin 1. fıkrasında 'Cumhurbaşkanının, Anayasa ve diğer kanunlarda Başbakan ve ilgili bakanın imzalarına gerek olmaksızın tek başına yapabileceği belirtilen işlemleri dışındaki bütün kararları, Başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanır; bu kararlardan Başbakan ve ilgili bakan sorumludur' hükmüne yer verilerek karşı imza kuralı kabul edilmiş Ancak Cumhurbaşkanının hangi işlemleri tek başına yapabileceği, hangi işlemleri ise Başbakan ve ilgili bakanın karşı imzasıyla yapabileceği hususu açıklığa kavuşturulmamıştır.

1982 Anayasasının 104 ve 105. Madde hükümleri dikkate alındığında 1982 Anayasası Cumhurbaşkanını klasik parlamenterizmin Cumhurbaşkanından daha etkin bir konuma çıkarmıştır. Bu yüzden 1982 Anayasasının 'zayıflatılmış parlamentarizm, güçlü yürütme' anlayışını benimsediği görülmektedir.³⁷

3.2. 1982 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanı'nın Konumu ve Yetkileri

3.2.1. 1982 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanı'nın Seçimi

3.2.1.1. Genel Olarak

Cumhurbaşkanının seçimi 1982 Anayasasının 102. Maddesinde düzenlenmiştir. 1982 Anayasasının 102. Maddesinde 'Cumhurbaşkanı, kırk yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim yapmış Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri veya bu niteliklere ve milletvekili seçilme yeterliğine sahip Türk vatandaşları arasından, halk

³⁷ Özbudun, a.g.e. s. 313.

tarafından seçilir. Cumhurbaşkanının görev süresi beş yıldır. Bir kimse en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir. Cumhurbaşkanlığına Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri içinden veya Meclis dışından aday gösterilebilmesi yirmi milletvekilinin yazılı teklifi ile mümkündür. Ayrıca, en son yapılan milletvekili genel seçimlerinde geçerli oylar toplamı birlikte hesaplandığında yüzde onu geçen siyasi partiler ortak aday gösterebilir. Cumhurbaşkanı seçilenin, varsa partisi ile ilişkisi kesilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği sona erer.' denmektedir.

31.05.2007 tarihinde 5678 sayılı Anayasa değişikliğiyle, Cumhurbaşkanının halk tarafından seçileceği belirtilmiş, iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilme şartı getirilmiş, Cumhurbaşkanlığına Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri içinden veya Meclis dışından aday gösterilebilmesi yirmi milletvekilinin yazılı teklifi ile mümkün olduğu, en son yapılan milletvekili genel seçimlerinde geçerli oylar toplamı birlikte hesaplandığında yüzde onu geçen siyasi partilerin ortak aday gösterebilecekleri, mecliste grubu bulunmayan veya temsil edilmeyen siyasi partilere, tanınmıştır.

3.2.1.2. Cumhurbaşkanının Seçilme Şartları

Cumhurbaşkanının seçilme şartları, Türk vatandaşı olmak, kırk yaşını doldurmuş olmak, yüksek öğrenim yapmış olmak ve milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olmaktır.

3.2.1.2.1. Türk Vatandaşı Olmak

1982 Anayasası, 1924 ve 1961 Anayasasında olduğu gibi Cumhurbaşkanlığı seçilme hakkını yalnızca Türk Vatandaşlarına vermiştir. Önceki anayasalarımız sadece yasama organı üyelerinin Cumhurbaşkanı olabilmeleri kaydını taşımasına rağmen 1982 Anayasası bu hakkı bütün vatandaşlara tanımakla daha demokratik bir tercihte bulunmuştur.³⁸ Bu tercihin diğer bir amacı ise Cumhurbaşkanının yasama organı karşısındaki bağımsızlığını kuvvetlendirmektir³⁹

3.2.1.2.2. Kırk Yaşını Doldurmuş Olmak

1982 Anayasası 1924 Anayasasının aksine 1961 Anayasasında olduğu gibi Cumhurbaşkanı seçilebilmek için kırk yaşını doldurmuş olma şartını getirmiştir. 1924 Anayasasında Cumhurbaşkanı seçilebilmek için ayrı bir yaş sınırı getirmemiş, milletvekili seçilebilen kişi hangi yaşta olursa olsun Cumhurbaşkanı seçilebilmek imkanına sahip iken, 1982 Anayasasının 101. Maddesi ile Cumhurbaşkanı seçilebilmek için 40 yaşını doldurmuş olmak şartı vardır.

3.2.1.2.3. Yüksek Öğrenim Yapmış Olmak

1982 Anayasası 1924 Anayasasının aksine 1961 Anayasasında olduğu gibi Cumhurbaşkanı seçilebilmek için yükseköğrenim görme şartını getirmiştir. Anayasa hukukumuzda 1961 Anayasası ile girmiş bulunan Cumhurbaşkanını yüksek öğrenim yapmış olması şartı, 1982 Anayasasında da kabul edilmiştir. Ancak bu şartın

³⁸ Kılıç,, a.g.t. s.27

³⁹ Kılıç,, a.g.t. s.28

yönetime katılmayı (seçilme hakkı) kısıtlaması bakımından antidemokratik olduğu söylenebilir.⁴⁰

3.2.1.2.4. Milletvekili Seçilme Yeterliliğine Sahip Olmak

Cumhurbaşkanı seçilmenin başka bir şartı da milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olmaktır.

1982 Anayasasının 76. Maddesine göre milletvekili seçilebilmek için yirmi beş yaşını doldurmak, Türk Vatandaşı olmak, en az ilkokul mezunu olmak, kısıtlı , kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak, askerlik hizmetini yapmış olmak, taksirli suçlar hariç toplam bir yıl veya daha fazla hapis ile ağır hapis cezasına hüküm giymemiş olmak, affa uğramış olsa bile zimmet, ihtilas, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlarla, kaçakçılık, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma, terör eylemlerine katılma ve bu gibi eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından birinden hüküm giymemiş olmak gereklidir.⁴¹

Ayrıca hakimler ve savcılar, yüksek yargı organları mensupları, yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları, Yükseköğretim Kurulu üyeleri, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri ile yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri ve Silahlı Kuvvetler

⁴⁰ Kılıç,, a.g.t. s.29

⁴¹ Anayasanın milletvekili seçilme yeterliliğini düzenleyen 76. maddesinin ikinci fıkrasındaki “ideolojik ve anarşik eylemlere katılma” ibaresi 27.12.2002 tarihinde 4777 sayılı Kanunla “terör eylemlerine katılma” şeklinde değiştirilmiştir.

mensupları, görevlerinden çekilmedikçe, milletvekili seçilemeyeceği ve aday olamayacakları 1982 Anayasasının 76/2 maddesinde belirtilmektedir.

3.2.2. Cumhurbaşkanının Seçilme Yöntemi

Cumhurbaşkanının seçim yöntemini düzenleyen 102. Maddesinde ‘Cumhurbaşkanı seçimi, Cumhurbaşkanının görev süresinin dolmasından önceki altmış gün içinde; makamın herhangi bir sebeple boşalması halinde ise boşalmayı takip eden altmış gün içinde tamamlanır.

Genel oyla yapılacak seçimde, geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilmiş olur. İlk oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamayı izleyen ikinci pazar günü ikinci oylama yapılır. Bu oylamaya, ilk oylamada en çok oy almış bulunan iki aday katılır ve geçerli oyların çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilmiş olur.

İkinci oylamaya katılmaya hak kazanan adaylardan birinin ölümü veya seçilme yeterliğini kaybetmesi halinde; ikinci oylama, boşalan adaylığın birinci oylamadaki sıraya göre ikame edilmesi suretiyle yapılır. İkinci oylamaya tek adayın kalması halinde, bu oylama referandum şeklinde yapılır. Aday, geçerli oyların çoğunluğunu aldığı takdirde Cumhurbaşkanı seçilmiş olur.

Cumhurbaşkanı göreve başlayıncaya kadar görev süresi dolan Cumhurbaşkanının görevi devam eder.

Cumhurbaşkanlığı seçimine ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir.’ denmektedir.

Bu maddede 2007 yılında yapılan değişikle Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından iki türlü seçileceği belirtilerek yeni bir sistem kabul edilmiş ve Cumhurbaşkanının seçilememe risk ve krizi engellenmiştir.

31/05/2007 tarihli değişiklikten önce Anayasanın 102. maddesi şu hükümleri içermekteydi. “Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla seçilir. Türkiye Büyük Millet Meclisi toplantı halinde değilse hemen toplantıya çağrılır

Cumhurbaşkanının görev süresinin dolmasından otuz gün önce veya Cumhurbaşkanlığı makamının boşalmasından on gün sonra Cumhurbaşkanlığı seçimine başlanır ve seçime başlama tarihinden itibaren otuz gün içinde sonuçlandırılır. Bu sürenin ilk on günü içinde adayların Meclis Başkanlık Divanına bildirilmesi ve kalan yirmi gün içinde de seçimin tamamlanması gerekir.

En az üçer gün ara ile yapılacak oylamaların ilk ikisinde üye tamsayısının üçte iki çoğunluk oyu sağlanamazsa üçüncü oylamaya geçilir, üçüncü oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğunu sağlayan aday Cumhurbaşkanı seçilmiş olur. Bu oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu sağlanamadığı takdirde üçüncü oylamada en çok oy almış bulunan iki aday arasında dördüncü oylama yapılır, bu oylamada da üye tamsayısının salt çoğunluğu ile Cumhurbaşkanı seçilemediği takdirde derhal Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimleri yenilenir.

Seçilen yeni Cumhurbaşkanı göreve başlayıncaya kadar görev süresi dolan Cumhurbaşkanının görevi devam eder.”

101. maddede Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi hususu benimsenince 102. maddede seçim usulünde de değişikliğe gitme zorunluluğu belirmiş ve halk tarafından seçilme usulüne uygun bir düzenleme yapılmıştır.

2007 yılı içinde Cumhurbaşkanının seçimi konusunda yaşanan krizde emekli Yargıtay Başsavcısı olan Sabih Kanadoğlu tarafından ilk defa dile getirilen görüşte Cumhurbaşkanının seçilebilmesi için TBMM Genel Kurulunda en az 367 milletvekilinin bulunması gerektiğini iddia edilmiştir.⁴²

Ancak aksi görüşlerde mevcuttur. 1982 Anayasasının 102'nci maddesinde öngörülen yetersayılar, “toplantı yetersayısı” değil, “karar yetersayısı”dır. 102'nci maddede TBMM'nin kaç milletvekili ile toplanacağına ilişkin bir özel hüküm yoktur. Toplantı yetersayısına ilişkin bir özel hüküm olmadığı anlaşıldığından toplantı yetersayısı, Anayasanın 96'ncı maddesinin “Anayasada başkaca bir hüküm yoksa Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının en az üçte biri ile toplanır” diyen birinci fıkrası hükmüne göre belirlenir. Yani Cumhurbaşkanının seçimi amacıyla TBMM'nin toplanabilmesi için en az 184 milletvekilinin Genel Kurulda bulunması yeterlidir⁴³ Bir başka görüşte aynı doğrultuda toplantı yeter sayısının 184 olması gerektiğini belirtmektedir.⁴⁴

Cumhurbaşkanının seçimi konusunda tıkanmış parlamenter rejime tepki olarak 1982 Anayasasıyla yürütmeyi güçlendirerek ve Cumhurbaşkanının seçimi konusunda krizleri giderici ayrıntılı bir düzenleme yaptığını dikkate aldığımızda

⁴² **Sabih Kanadoğlu**, “*AKP Tek Başına Seçemez*”, Cumhuriyet Gazetesi, 26 Aralık 2006.

⁴³ **Kemal Gözler**, , *Cumhurbaşkanı Seçimi Konusunda Zorunlu Bir Açıklama* , Türk Anayasa Hukuku Sitesi, www.anayasa.gen.tr/cb-secimi.htm> Erişim Tarihi: Aralık 2009

⁴⁴ **Cem Eroğlu**, *2007 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Bunalımından Çıkarılacak Dersler*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi cilt 62, 2007, sayı: 3 s. 170

1982 yılında yapılan Anayasa reformuyla ortaya konan iradeden Cumhurbaşkanının Anayasanın 1961 Anayasasından daha basit ve kolay bir yol belirlediği Cumhurbaşkanının seçimi için TBMM'nin 2/3 çoğunlukla toplanması gerektiği şeklindeki görüşün mantıksız olduğu görülmektedir.

Ancak Anayasa Mahkemesi 01/05/2007 tarih ve 2007/45 Esas ve 2007/54 sayılı kararıyla '....Toplantı ve karar yetersayısının ilk oylamada TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu, bu bağlamda 367 olduğunu öngördüğü sonucuna varılan Anayasa'nın 102. maddesinin ilk fıkrası karşısında, bu çoğunluğun 184 olarak uygulanması sonucunu doğuran eylemli İçtüzük değişikliği niteliğindeki dava konusu TBMM Kararı Anayasa'nın 102. maddesine aykırıdır. İptali gerekir.'⁴⁵ diyerek Cumhurbaşkanının seçimi için TBMM'nin 2/3 çoğunlukla toplanması gerektiğini belirtmiştir.

Anayasa Mahkemesinin bu kararı üzerine TBMM çoğunluğu buna tepki olarak Cumhurbaşkanının seçimini düzenleyen Anayasanın 102. maddesini değiştirerek Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini bir yenilik olarak ortaya koymuştur.⁴⁶

3.2.3. Cumhurbaşkanının Göreve Başlaması

1982 Anayasasının 103. Maddesi gereği Cumhurbaşkanı göreve başlarken bu maddede belirtilen "Cumhurbaşkanı sıfatıyla, Devletin varlığı ve bağımsızlığını, vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü, milletin kayıtsız ve şartsız egemenliğini

⁴⁵ http://www.anayasa.gov.tr/ima.g.es/loading/pdf_dosyalari/K.2007-54.doc Erişim Tarihi: Aralık 2009

⁴⁶ **Cem Eroğul**, 'Anayasa Değişikliği Önerisinde Değişiklik Yapılması', Ankara Üniversitesi SBF Dergisi cilt 64, 2007, sayı: 1 s. 99

koruyacağıma, Anayasaya, hukukun üstünlüğüne, demokrasiye, Atatürk ilke ve inkılaplarına ve laik Cumhuriyet ilkesine bağlı kalacağıma, milletin huzur ve refahı, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerinden yararlanması ülküsünden ayrılmayacağıma, Türkiye Cumhuriyetinin şan ve şerefini korumak, yüceltmek ve üzerime aldığım görevi tarafsızlıkla yerine getirmek için bütün gücümle çalışacağıma Büyük Türk Milleti ve tarih huzurunda, namusum ve şerefim üzerine ant içerim’ şeklindeki andı TBMM huzurunda tekrarlayarak göreve başlar.

Cumhurbaşkanı andı 1961 Anayasasındaki metinden farklı olarak kaleme alınmıştır. And metni 1982 Anayasasının ideolojik karakterini yansıtır. Metin içerisinde ‘Atatürk ilke ve inkılapları’ ibaresine yer verilmiştir. Bu metne göre Cumhurbaşkanı anayasa ve onun dayandığı hukuk devleti ve demokrasi ilkelerinden değil aynı zamanda ‘Atatürk ilke ve inkılâplarının’ da bekçisidir. 1961 Anayasasındaki metnin aksine ‘milletin huzur ve refahı milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve hürriyetlerinden yararlanması ülküsü’ belirtilerek öncelikli amaçların izin verdiği insan haklarından yararlanmadan söz edilmektedir.⁴⁷

3.2.4. Cumhurbaşkanının Görev Süresi

1982 Anayasasının 101/2 maddesinde ‘Cumhurbaşkanının görev süresi beş yıldır. Bir kimse en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir.’ denilerek

⁴⁷ Kılıç,, a.g.e. s. 32,33

Cumhurbaşkanının görev süresinin beş yıl olduğu bir şahsın iki kere Cumhurbaşkanı seçilebileceği belirtilmektedir.

1982 Anayasasının 101. maddesinin 5678 sayılı anayasa değişikliğinden önceki ilk şeklinde, cumhurbaşkanının görev süresi yedi yıl olarak düzenlenmişti. Yedi yıllık bu sürenin öngörülmesinin nedeni Cumhurbaşkanının tarafsızlığını sağlamaktır.⁴⁸

Halen görevde olan Cumhurbaşkanı ölünce veya istifa ettiği zaman yerine seçilen yeni Cumhurbaşkanı, eski Cumhurbaşkanının geri kalan görev süresi için değil, normal Cumhurbaşkanlığı görev süresi için seçilmiş olur.⁴⁹

Cumhurbaşkanının görev süresi dolduğunda hemen Cumhurbaşkanı seçilemez ise 1982 Anayasasının 102/4 maddesinde de belirtildiği gibi Cumhurbaşkanı göreve başlayıncaya kadar görev süresi dolan Cumhurbaşkanının görevi devam eder.

3.2.5. Cumhurbaşkanının Tarafsızlığı

1982 Anayasasının Cumhurbaşkanının nitelikleri ve tarafsızlığı başlıklı 101. Maddesinin son fıkrasında ‘Cumhurbaşkanı seçilenin, varsa partisi ile ilişkisi kesilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği sona erer’ denilerek, Cumhurbaşkanının tarafsızlığına vurgu yapılmıştır.

⁴⁸ Metin Günday, *İdare Hukuku*, Ankara: 5. Baskı, İmaj Yayıncılık, Mayıs 2002, s. 354.

⁴⁹ Gözler, a.g.e. s. 66

Anayasada Cumhurbaşkanının tarafsızlığına vurgu yapılmasının nedeni parlamento ile hükümet arasında çıkabilecek uyuşmazlıklarda hakem rolünü üstlenmesi gereğidir.⁵⁰

Anayasa, Cumhurbaşkanının tarafsız ve partiler üstü kalabilmesini çeşitli maddelerinde anayasal güvence altına almıştır.⁵¹

Anayasanın 101/4 maddesinde ‘Cumhurbaşkanı seçilen kişinin, varsa partisi ile ilişkisi kesilir ve TBMM üyeliği sona erer ‘ hükmüne yer verilmiştir. Cumhurbaşkanı seçilen kişinin varsa partisi ile ilişkisinin kesilmesini Anayasamız tarafsızlığın teminatı olarak kabul etmiştir.⁵²

Anayasanın 101/2 maddesinde ‘Cumhurbaşkanının görev süresi beş yıldır. Bir kimse en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir.’ hükmüne yer vermiştir. Anayasanın 77. maddesinde ise meclisin görev süresinin 4 yıl olduğu belirtilmektedir.

Bu düzenlemelerle Anayasa Cumhurbaşkanının görev süresinin kendisini seçen Meclisten farklı ve uzun bir görev süresi belirleyerek Cumhurbaşkanının tarafsız davranması açısından elini güçlendirmiştir.

Anayasasının 103. Maddesinde Cumhurbaşkanının tarafsız kalacağını belirttiği andı içerek göreve başlayacağına dair hükmü de bu doğrultudadır. Cumhurbaşkanı göreve başlarken içtiği and metninde ‘....Türkiye Cumhuriyetinin şan ve şerefini korumak, yüceltmek ve üzerime aldığım görevi tarafsızlıkla yerine getirmek için bütün gücümle çalışacağıma Büyük Türk Milleti ve tarih huzurunda,

⁵⁰ Kılıç, a.g.t. s.35

⁵¹ Günday, a.g.e. s. 354

⁵² Kılıç, a.g.t. s. 36

namusum ve şerefim üzerine ant içerim' hükmü ile tarafsız kalacağını baştan belirterek parlamenter rejimdeki Cumhurbaşkanının vasıflarını tamamlamaktadır.⁵³

Anayasanın bu maddeleri Cumhurbaşkanının tarafsızlığına vurgu yapan düzenlemelerdir.

3.2.6. Cumhurbaşkanına Vekâlet

Cumhurbaşkanına vekalet kurumu 1982 Anayasasının 106. Maddesinde düzenlenmiştir. 106. Madde'de 'Cumhurbaşkanının hastalık ve yurt dışına çıkma gibi sebeplerle geçici olarak görevinden ayrılması hallerinde, görevine dönmesine kadar; ölüm, çekilme veya başka bir sebeple Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması halinde de yenisi seçilinceye kadar, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Cumhurbaşkanlığına vekillik eder ve Cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanır.' denilerek Cumhurbaşkanına vekalet yetkisi 1924 ve 1961 Anayasalarında olduğu gibi TBMM Başkanı verilmiştir.

3.2.7. Cumhurbaşkanının Görevinin Sona Ermesi

Cumhurbaşkanının görevini sona erdiren nedenler, görev süresinin dolması ve Cumhurbaşkanlığı makamının boşalmasıdır.

⁵³ Kılıç, a.g.t. s.38

3.2.7.1. Cumhurbaşkanının Görev Süresinin Dolması

1982 Anayasasının 102. Maddesinde belirtilen Cumhurbaşkanının 5 yıllık görev süresinin dolması halinde Cumhurbaşkanının görevi sona erer, Ancak Anayasanın 102/4 maddesi gereği Cumhurbaşkanının görevi yeni Cumhurbaşkanı seçilinceye kadar devam eder.

3.2.7.2. Cumhurbaşkanlığı Makamının Boşalması

Anayasanın 106. Maddesinde belirtilen ‘....ölüm, çekilme veya başka bir sebeple Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması halinde...’ şeklindeki hükümden de anlaşılacağı üzere Cumhurbaşkanının ölümü halinde doğal olarak Cumhurbaşkanlığı makamı boşalır, ayrıca görevi yapamayacak kadar sürekli rahatsızlık ve hastalığa yakalanması, vatana ihanet ile suçlanması hallerinde de Cumhurbaşkanlığı makamının boşaldığı kabul edilecektir.

3.3. 1982 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri

3.3.1. Yürütme Alanına ilişkin Görev ve Yetkileri

1982 Anayasasında Cumhurbaşkanı yürütmenin başı olarak belirlenmiştir. 1982 Anayasası Cumhurbaşkanı’na yürütmenin başı sıfatıyla klasik parlamenter sistemden farklı olarak birçok icrai nitelikte yetki vermiştir.

3.3.1.1. Başbakanı Atamak ve Bakanlar Kurulu Toplantılarına Katılmak

Başbakanın Cumhurbaşkanı tarafından atanması parlamenter sistemin temel kuralıdır. Başbakanın Cumhurbaşkanınca atanması karşı imza kuralına gerek olmaksızın, Cumhurbaşkanının tek başına yapabileceği bir işlemdir. Başbakanın atanması aynı zamanda Cumhurbaşkanı için önemli bir görevdir

Anayasasının 109. maddesi Başbakan olarak atanacak kişinin niteliği konusunda TBMM üyesi olması dışında bir şart belirtmemiş olması Cumhurbaşkanına bu konuda geniş yetki verilmiş olduğu kanaatini uyandırır. Ancak parlamento yapısı ve parlamenter sistemin gerekleri Cumhurbaşkanının bu yetkilerini oldukça sınırlamaktadır. Bakanlar Kurulu'nun meclisten güvenoyu alma zorunluluğu Cumhurbaşkanını meclisten güvenoyu alabilecek birini Başbakan olarak atamaya zorlar. Mecliste tek partinin çoğunluk sağladığı ya da partiler koalisyonunun bulunduğu durumlarda, Cumhurbaşkanının yapacağı şey, bu partinin ya da partiler koalisyonunun başkanını, Başbakan olarak atamaktır.⁵⁴

Cumhurbaşkanının yapılan seçimlerde, hükümeti kurmak için hiçbir partinin çoğunluğu sağlayamaması halinde kısmen bir takdir yetkisinin olduğundan söz edilebilir. Cumhurbaşkanı bu durumda ya bir koalisyon hükümeti ya da azınlığın desteklediği bir azınlık hükümeti oluşturmaya çalışacaktır. Burada önemli olan Cumhurbaşkanının sahip olduğu bireysel takdir yetkisinin hükümeti kurabilecek ve sürdürebilecek kişi lehine kullanılmasıdır.

⁵⁴ **Serdal AYDIN**, 'Türk Yönetim Sisteminde Cumhurbaşkanının Konumu ve İşlevi' Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul 1993 s. 29

Devlet başkanının çoğunluğa sahip olmayan bir partinin başkanına veya çoğunluğa sahip olup da parti başkanı olmayan bir şahsa, hükümet kurma görevi vermesi, partiler ve kişiler arasında taraf tuttuğu ve ayırım yaptığı anlamına gelir. Başbakan atanan kimse mecliste güvenoyu alamaması, sonuçta Cumhurbaşkanlığı makamının otoritesini sarsacak ve onun tarafsız olmadığı yolunda bir kanının doğmasını sağlayacaktır. Cumhurbaşkanının parlamenter rejimde hakem rolünün bulunduğu, partiler üstü konumda bulunması ve siyasal mücadeleyi ılımlaştırıcı yönde tavır alması gerektiği düşünüldüğünde, Cumhurbaşkanın Anayasayı ihlal ederek taraf tutması, rejimin işleyişini tehlikeye sokacak ve Anayasa buhranına yol açacaktır.⁵⁵

Başbakanın seçiminde serbest olmayan Cumhurbaşkanı başbakanın görevden alınması konusunda da serbest değildir. Hatta böyle bir yetkisi yoktur. Çünkü Başbakan klasik parlamenter sistemin gereği olarak Cumhurbaşkanına değil parlamentoya karşı sorumludur. Nitekim 1982 Anayasası'nın 104. Maddesi uyarınca, Cumhurbaşkanının parlamentonun güvenine sahip bir başbakanı görevden alma yetkisi yoktur. Ancak, başbakanın istifasını kabul edebilir. Aksine hareket edildiğinde anılan Anayasa maddesinde belirtilen devlet organlarının uyumlu çalışmasını gözetme görevini kötüye kullanmış olur.⁵⁶

Bakanlar parlamenter sistemlerin hepsinde başbakanın teklifi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından atanırlar. Türkiye'de de Başbakan tarafından tespit

⁵⁵ **Kemal Gözler**, “Türkiye’de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir? (Başkanlık Sistemi ve Rasyonelleştirilmiş Parlâmentarizm Üzerine bir Deneme)”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 62, Eylül-Ekim 2000, s.27

⁵⁶ **Kemal Gözler**, “Cumhurbaşkanı Kanun Hükmünde Kararnameleri İmzalamayı Reddedebilir mi?”, *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl 58, Sayı 2000/3, s.31-42. (www.anayasa.gen.tr/imza.htm Erişim Tarihi: Aralık 2009)

edilen bakanları Cumhurbaşkanı, Anayasanın 104 ve 109. Maddeleri uyarınca atar Cumhurbaşkanı tarafından daha önce atanmasının amacı da ona birlikte çalışacağı kabine arkadaşlarını seçebilme olanağı tanımaktır. Bu kuralın bir istisnası, Anayasa'nın 114. Maddesi uyarınca, genel seçimlerden önce Adalet, Ulaştırma ve İçişleri Bakanları çekilirler, çekilen bu bakanların yerine yeni bakanlar Başbakan tarafından atanır.

Cumhurbaşkanları bakanları atarken, Başbakanının tespit ettiği kişilerle bağlıdır. Kendi istediği kişileri bakan olarak atayamaz. Bunların atanmalarında olduğu gibi görevlerine son verilmesinde de son söz Başbakan'a aittir. Cumhurbaşkanı, Başbakanının önerisi olmadan bir bakanının görevine son veremez. Cumhurbaşkanının Bakanlar Kurulunu ataması işlemi, Anayasada ki, genel kurallara uygun olarak, karşı imza kuralına tabidir. Bu işlemlerde Cumhurbaşkanının imzası yanında Başbakanın da imzası gerekir.

Klasik parlamenter sistemlerde bakanların Cumhurbaşkanınca görevlerine son verilmesi bu sistemin doğasına pek uygun değildir. Normal olanı Başbakanla ya da hükümetin bütünüyle anlaşmazlığı düşen bakanın kendi isteği ile ayrılması ya da ayrılmak zorunda bırakılmasıdır. Bir çeşit azil netiliği taşıyan bu yetki ancak Başbakanın teklifi üzerine kullanılacak bir yetki olduğuna göre daha çok kendi bakanlarına söz geçirememiş bir başbakanın Cumhurbaşkanı eliyle başvurabileceği son çare olarak düşünülebilecektir.⁵⁷

⁵⁷ **Özgür Kamışık**, 'Yürütmenin Başı Olarak 1982 Anayasası'na Göre Cumhurbaşkanı'nın Hukuki Konumu' Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1998, s. 18 vd

Başbakan, parlamenter sistemlerde hiç şüphesiz bakanlar kurulunun başkanıdır. 1982 Anayasası ise bu konuda Cumhurbaşkanıya takdiri bir yetki tanıyarak bu kuralı ihlal ediyormuş gibi görünmektedir. Cumhurbaşkanı, gerekli gördüğü takdire Bakanlar Kurulu toplantılarına katılabilmekte ve bu kurula başkanlık edebilmektedir.⁵⁸

3.3.1.2. Uluslararası Anlaşmaları Onaylama Yetkisi

1982 Anayasasıyla Cumhurbaşkanıya devletin başı olması dolayısıyla ülkesinin birliğini temsil etmesinden kaynaklanan, yabancı devletlere Türk Devletinin temsilcilerini gönderme ve yabancı devlet temsilcilerini kabul etme yetkisi tanınmıştır. Törenselleşmiş olarak Cumhurbaşkanı tarafından yerine getirilen bu görev konusunda karar alma yetkisi Bakanlar Kurulu'na aittir. Böyle bir alanda sorumlu olmayan birinin yetkili kılınması ülkenin geleceği açısından da son derece tehlikeli sonuçlara yol açabilir.⁵⁹

Gerek başkanlık, gerekse parlamenter sistemde uluslararası anlaşmaların yasama ve yürütme organları tarafından onaylanması kabul edilmiştir Cumhurbaşkanı milletlerarası anlaşmaları karşı imza kuralına uygun olarak Bakanlar Kurulu ile birlikte onaylayacaktır.

⁵⁸ AYDIN, a.g.t. s. 29

⁵⁹ **Bülent Tanör, Necmi Yüzbaşıoğlu**, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Yayınları, 2002 s.331

3.3.1.3. Kararnameleri İmzalamak

Hukukumuzda kararnameler, Bakanlar kurulu kararnameleri, müsterek kararnameler ve Kaide kararnameler olmak üzere üç türdür. Bakanlar Kurulu kararnameleri, yürütme organı olan bakanlar kurulunun işlemi olduundan Başbakan ve bütün bakanların imzalamalarından sonra Cumhurbaşkanının imzaları ile tamamlanmış olur. Ortak kararname, ilgili bakan, Başbakan ve Cumhurbaşkanının imzasını taşır. Bu tip kararnameler genelde atamaların yapıldığı kararnamelerdir. Kaide kararnameleri ise, değişik kanunların verdiği yetkiye dayanılarak idarenin çıkardığı düzenleyici işlemlere verilen addır. Bu kararnamelerde, Başbakanın, ilgili bakanları ve Cumhurbaşkanının imzaları vardır. Ayrıca Bakanlar Kurulu kararnamesi olan kanun hükmünde kararnamelerde Cumhurbaşkanınca imzalanmalıdır.

Burada asıl önemli sorun, Cumhurbaşkanı'nın her kararnameyi imzalayıp, imzalamama hakkının olup olmadığıdır. Bir görüşe göre 1982 Anayasası içerisinde daha belirgin konumda olan, bazı hallerde tek başına işlemler yapabilen ve sorumlu tutulmayan Cumhurbaşkanını hukuka aykırı gördüğü kararnameleri imzalamayarak oluşmalarını önleyebilmelidir.⁶⁰ Bir diğer görüş ise ayırım yapılması gerektiğini belirterek; Cumhurbaşkanının siyasi yerindelik denetimi açısından, çoğunluğun temsilcisi olan Bakanlar kurulunun hukuka uygun kararnameleri imzalaması gerektiği, buna karşın, Bakanlar Kurulunun hukuka

⁶⁰ A. Şeref Gözübüyük, *Anayasa Hukuku* Ankara: Turhan Yayınları, 2002 s. 214

aykırı işlemlerini ise her şeyden önce içtiği and'a ters düştüğü için imzalamak zorunda olmadığıdır.⁶¹

Bir başka görüş ise Cumhurbaşkanının bu tür kararnamelemleri mutlak surette imzalaması gerektiğini Cumhurbaşkanının bu tür işlemlerde bir sorumluluğu bulunmadığını ayrıca denetim makamı da olmadığını belirtmiştir.⁶²

Anayasa mahkemesi de bir kararında “.....parlamentar demokrasi olduğundan ve sorumluluk da hükümette bulunduğundan, Anayasa ve yasalara aykırı olmadıkça, Cumhurbaşkanı'nın Bakanlar Kurulu işlemlerini siyasal yerindelik yönünden denetleyemeyip, imzalamak zorunda olduğu açıktır.....”⁶³ diyerek bu tartışmalara son noktayı koymuştur

3.3.1.4- Silahlı Kuvvetlere İlişkin Yetkileri

Cumhurbaşkanı Bakanlar kurulunun teklifi üzerine Genel Kurmay Başkanını bizzat atar. (m. 117) Genel Kurmay Başkanı görevlerinden ve yetkilerinden dolayı Başbakana karşı sorumludur. Anayasal düzenlemeden de anlaşılabilceği gibi Genel Kurmay Başkanının atanması Bakanlar Kurulu kararnamesi ile ilgilidir. Cumhurbaşkanının doğrudan Genel Kurmay Başkanını ataması mümkün değildir.⁶⁴ Genel Kurmay Başkanı Anayasaya göre Bakanlar Kurulu'nun teklifi üzerine Cumhurbaşkanınca atanır.

⁶¹ Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayınları, 2003 s. 336

⁶² Kemal Gözler“Cumhurbaşkanı Kanun Hükmünde Kararnameleri İmzalamayı Reddedebilir mi?”, *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl 58, Sayı 2000/3, s.31-42. (www.anayasa.gen.tr/imza.htm Erişim Tarihi: Aralık 2009

⁶³ Anayasa Mahkemesinin E. 1992/37- K.1993/18 sayılı kararı

⁶⁴ Tanör, Yüzbaşıoğlu, a.g.e. s. 331

Silahlı Kuvvetlerin savaşa hazırlanmasından ve Milli Güvenliğin sağlanmasından TBMM'ne karşı Bakanlar Kurulu sorumludur. Esasen uygulamada da kimin Genel Kurmay Başkanı olacağına Bakanlar Kurulu karar vermektedir.

Cumhurbaşkanı, Bakanlar kurulunun aday olarak belirlediği kişiyle ilgili kararnameyi imzalamak zorundadır. Cumhurbaşkanının bu kararnameyi imzalamaması ne milli egemenlikle, ne de parlamenter sistemle bağdaşır.⁶⁵

Anayasanın 117. maddesinin birinci fıkrasına göre, "Başkomutanlık Türkiye Büyük Millet Meclisinin manevi varlığından ayrılmaz ve Cumhurbaşkanı tarafından temsil olunur." Milli egemenliği temsil eden bir organda Silahlı Kuvvetlerin sevk ve idaresinin bulunması yerinde bir uygulamadır. TBMM adına, başkomutanlığı Cumhurbaşkanı temsil etmektedir. Burada da Cumhurbaşkanı için sembolik bir görev söz konusudur. Bu görev Genel Kurmay Başkanı'nca fiilen yerine getirilir.

3.3.1.5. Cumhurbaşkanının Savaş ilan Etme Yetkisi

Savaşla ilgili yetkilerin kullanılması açısından, Cumhuriyet dönemi Türk Anayasa geleneğinde meclisin önemli bir yeri olmuştur. 1982 Anayasası da bu konuda diğer Türk Anayasalarına benzer hükümler içermekle birlikte Cumhurbaşkanına da istisnai yetkiler tanımıştır. Silahlı Kuvvetlerin kullanılmasına izin vermek, TBMM'ne ait bir yetkidir. (Md. 92) Genel kural bu olmakla beraber aynı maddenin ikinci fıkrasında getirilen bir istisna ile savaş

⁶⁵ Aydın, a.g.t. s. 36

ilan etme yetkisi Cumhurbaşkanına da tanınmıştır. Anayasanın ilgili maddesi gereğince, Meclis tatilde olduğu veya ara verme döneminde bulundu bir sırada ülke ani bir silahlı saldırıya uğrar ve bu yüzden silahlı kuvvetlerin derhal kullanılmasına karar vermek zarureti doğarsa, bu durumda Cumhurbaşkanı silahlı kuvvetlerin kullanılmasına izin vermeye de yetkilidir.

Cumhurbaşkanının söz konusu yetkisi, meclisin toplanmasının çok geç olacağı ya da meclisin tatilde olduğu zamanlarda söz konusudur. Bu yetki silahlı kuvvetlerin kullanılmasıyla ilgili bütün durumları kapsamaz. Sadece ani bir saldırıda ülkeyi savunmak amacıyla silahlı kuvvetlerin kullanılmasını içerir. Yani Cumhurbaşkanının silahlı kuvvetleri ülke dışına gönderme yetkisi yoktur. Yabancı silahlı kuvvetleri de Türkiye'ye çağıramaz. Zaten, Cumhurbaşkanının Silahlı kuvvetlerin kullanılmasına tek başına karar vermesi düşünülemez. Cumhurbaşkanı, böylesine önemli ve sorumluluk gerektiren bir kararı ancak bakanlar kurulu ile birlikte alabilir. Anayasanın 105. Maddesindeki genel kural burada da geçerlidir.

Cumhurbaşkanı ancak meclisin toplanmadığı ve gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Bakanlar Kurulu ile birlikte hareket ederek silahlı kuvvetlerin kullanılmasına karar verecektir. Aksi halde sorumluluğu olmayan bir kişinin ülkenin kaderini etkileyebilecek bir kararı alması gibi bir olguyla karşılaşırız. Bu da elbette ne parlamenter sistemle ne de çağdaş hayatın gerekleriyle bağdaşır.⁶⁶

"Silahlı kuvvetlerin kullanılması" ibaresi Anayasamızda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi anlamındadır. Silahlı kuvvetlerin

⁶⁶ Aydın, a.g.t. s. 36

kullanılmasına karar vermeye Bakanlar Kurulu yetkilidir. Bakanlar Kurulu bu yetkisini, TBMM 'nin vereceği özel bir izinle kullanabilir.

3.3.1.6. Milli Güvenlik Kuruluna Başkanlık Etmek

İlk kez 1961 Anayasası ile düzenlenmiş olan Milli Güvenlik Kurulunun görevi, devletin milli güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulaması ile ilgili alınan tavsiye kararları ve gerekli koordinasyonun sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirmektir. 1982 Anayasası'nın 104. Maddesinde cumhurbaşkanının Milli Güvenlik Kurulunu toplantıya çağırmak yetkisinden söz edildiği halde, 118. maddesinde bu konuda bir ifade yer almamıştır.

Ancak MGK ve MGK Genel Sekreterliği Kanununun 5. maddesi Kurulun iki tür toplantı yapacağını belirtmiştir. Bunlardan birincisi iki ayda bir yapılan olağan toplantıdır. İkincisi ise ya Cumhurbaşkanının gerekli gördüğü durumlarda ya da Başbakan veya Genel Kurmay Başkanının teklifinin Cumhurbaşkanınca uygun görülmesi üzerine yapılan olağanüstü toplantılardır. Bu düzenlemeden anlaşılabileceği gibi, toplantı teklifi nerden gelirse gelsin toplantıya çağırarak olan Cumhurbaşkanındır.

Anayasanın 118/2 maddesine göre Milli Güvenlik Kurulunun toplantılarına kurulun devamlı üyelerinden hariç başka kişilerde gündemin özelliğine göre katılabilirler.

3.3.1.7. Cumhurbaşkanının Olağanüstü Yönetim Yetkileri

Cumhurbaşkanını Bakanlar Kuruluyla birlikte olağanüstü dönemlerde Kanun Hükmünde Kararname yetkisi de parlamenter sistemle bağdaşmayan yetkilerindendir. Cumhurbaşkanları bu dönemlerde aktif politikaya katılacaklar ve hükümet başkanymış gibi hareket edeceklerdir. İstisnai bile olsa bu şekilde bir hareket parlamenter sistemin dışına çıkılmasına ve yarı başkanlık sistemine doğru bir yaklaşımın doğmasına yardımcı olacaktır. Parlamenter sistemde Cumhurbaşkanı yürütme faaliyetine bile müdahale etmezken burada bizzat yasama faaliyetine katılmaktadır.⁶⁷

3.3.1.8. Cumhurbaşkanı'nın Kararname Çıkartma Yetkisi

Bu kararnamelerin diğer kararnamelerden ayrılan yönü, söz konusu kararnamelerin Cumhurbaşkanınca bizzat çıkarılmasıdır. Diğer kararnameler tamamen bir Bakanlar Kurulu işlemi olduğu halde, Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin böyle bir özelliği yoktur. Cumhurbaşkanına Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğini her yönüyle ve hiçbir üst kurula bağlı olmaksızın, tek başına çıkaracağı kararnamelerle düzenleme yetkisi verilmiştir.

3.3.1.9. Cumhurbaşkanının Af Yetkisi

Cumhurbaşkanı karşı imza kuralına gerek kalmaksızın tek başına yaptığı işlemlerdendir. Bütün yönetim sistemlerinde devlet başkanına tanınan klasik

⁶⁷ Aydın, a.g.t.. s. 40

yetkilerdendir. 1982 Anayasasının 104. Maddesinde ‘.....Sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebi ile belirli kişilerin cezalarını hafifletmek veya kaldırmak....’ hükmüyle bu yetkiden bahsedilmiştir.

3.3.1.10.- Cumhurbaşkanının Denetim Yetkisi

Devlet Denetleme Kurulu Cumhurbaşkanlığına bağlı ve Cumhurbaşkanı adına bilgi toplamakla görevli bir kuruluştur ve icrai karar alma yetkisi yoktur. Kurulun siyasal yönünün olmaması hükümet faaliyetlerine müdahale olanağını ortadan kaldırmaktadır. Bu kurul, İskandinav ülkelerindeki Ombudsman'ın görevini yerine getirecek şekilde düzenlenebilir. Cumhurbaşkanına Ombudsman'ın görevini yerine getirecek bu kurulun bağlanmasıyla Anayasadaki dilekçe hakkının gerçek anlamda kullanılması sağlanır ve 1982 Anayasasıyla Cumhurbaşkanına verilen kamusal denetim işlevi genel olmaktan çıkarak bireysel düzeyde parlamenter sisteme uygun bir hale gelir.⁶⁸

3.3.1.11.- Cumhurbaşkanının Atama Yetkileri

Anayasanın 104/son maddesi Cumhurbaşkanına bazı kanunlarda seçme ve atama görevi verilebileceğini belirtmektedir. 2876 Sayılı Kanuna göre Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanunu'na göre (Md.5) Cumhurbaşkanı, kurumun Yüksek Kurulu'na dört üye; 2863 Sayılı Kanuna göre Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'na üç üye seçer. Bütün bu kurulların idari görev

⁶⁸ Aydın, a.g.t. s. 42

yapmaları nedeniyle Cumhurbaşkanının bu kurullara tek başına, karşı imzadan muaf atamalar yapması parlamenter sisteme aykırıdır. Bu seçme ve atama görevinin tamamının Bakanlar Kurulu'nun karşı imzasıyla yerine getirilmesi parlamenter sistem açısından daha uygundur.⁶⁹

Diğer bir nokta da Yüksek Öğretim Kurulu üyeleri ve Rektörlerin bilimsel faaliyet yaptıkları gerekçesiyle siyasal iktidarla bağlarının olmaması ilk bakışta oldukça mantıklı gelmektedir. Halbuki bu kurul üyeleri ve rektörler, bilimsel faaliyet yapmaktan daha çok idari işlem ve kararlar üretmektedirler. parlamenter sistemin gereği olarak idari faaliyet yapan bu organların faaliyetlerinden sorumlu bir yerlerin olması gerekir. YÖK ve Rektörlerin çalışma ve görevlerinden dolayı siyasal açıdan parlamentoya ve halka karşı sorumluluk hükümete aittir. Dolayısı ile bunların atanması konusunda hükümetin etkisiz bırakılması parlamenter sisteme aykırıdır. Bu makamlara atama üniversitelerin kendi bünyeleri içinden, hükümet ve Cumhurbaşkanının müdahalesi olmadan yapılabilir.⁷⁰

3.3.2. Cumhurbaşkanının Yasama Alanına İlişkin Görev ve Yetkileri

3.3.2.1. TBMM 'yi Toplantıya Çağırma

Anayasanın 104. maddesi Cumhurbaşkanının gerektiğinde TBMM'yi gerektiğinde toplantıya çağırma yetkisinin bulunduğunu belirtmektedir.

⁶⁹ **Kemal, Gözler**, 'Türkiye'de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir? (Başkanlık Sistemi ve Rasyonelleştirilmiş Parlâmentarizm Üzerine bir Deneme)', Türkiye Günlüğü, Sayı 62, Eylül-Ekim 2000, s.25-47

⁷⁰ **Kemal Gözler**, 'Cumhurbaşkanı - YÖK Çatışması', Ankara Barosu Dergisi, Yıl 59, Sayı 2001/1, s.37-59. (www.anayasa.gen.tr/yok.htm Erişim Tarihi: Aralık 2009)

Anayasanın 93. maddesinin son fıkrasından da anlaşıldığı gibi, toplantıya çağırma gereği, meclisçe görüşülmesi gereken bir konunun ortaya çıkmasıdır. Örneğin, savaş ilanını gerekecek bir durumda (Md. 87-92) Cumhurbaşkanı, ya doğrudan ya da Bakanlar Kurulu'nun isteği ile meclisi toplantıya çağırabilecektir. Burada Cumhurbaşkanıya Anayasayla devleti koruma ve gözetme görevinin bir gereği olarak meclisi gerektiği zaman toplantıya çağırma yetkisi verilmiştir. Cumhurbaşkanının devletin temsilcisi olmasından kaynaklanan bu yetki parlamenter sistem açısından bir sakınca doğuracak nitelikte değildir.⁷¹

3.3.2.2. Yasaların Cumhurbaşkanınca Geri Gönderilmesi

Anayasa hukuku açısından veto, devlet başkanının bir yasayı onaylamama yetkisidir. Buna mutlak veto da denilmektedir. Devlet başkanı onaylamazsa yürürlüğe girmeyecektir. Veto yetkisi, 'bir daha görüşülmek üzere geri göndermeden' bir hayli farklıdır. Monarşilerde parlamento tarafından kabul edilen tasarının yasalaşması için devlet başkanı tarafından onaylanması gerekir. Devlet başkanına gönderilen metin, parlamentoca kabul edilmiş bir yasa tasarısıdır ve onayla bu metin yasa halini alır. Bu açıdan onaylama yasama işlevinin devlet başkanı tarafından devam ettirilmesidir. Onaylama yetkisi " onaylamamayı "da içerir Bu durumda devlet başkanının yasa tasarısını veto ettiğinden söz edilir.⁷²

Devlet başkanının uygun bulmadığı yasayı tekrar görüşülmek üzere meclise geri gönderdiği durumlarda tekrar kabul için nitelikli çoğunluk aranıyorsa bu

⁷¹ Özbudun, a.g.e. s. 309

⁷² Erdoğan Teziç, *Cumhurbaşkanının Geri Gönderme Yetkisi* Anayasa Yargısı Dergisi 3. sayı 1987 s.84

durumda geciktirici vetodan söz edilebilir. Bu uygulamada, devlet başkanı nitelikli bir çoğunluktan geçmiş bir yasayı onaylayıp yayınlamak zorundadır.

1924 ve diğer Anayasalarda kabul edilen ‘geri gönderme’ yetkisi mutlak veto ve geciktirici vetodan ayrıdır. Bu yetkinin kullanılmasında, geri gönderilen yasanın, parlamentoca tekrar görüşülmesinde nitelikli çoğunluk aranmaz. Cumhurbaşkanı, meclisin tekrar kabul ettiği yasayı yayımlamak zorundadır.⁷³

1982 Anayasasında yasaların geri gönderilmesi ise, Cumhurbaşkanı, yayımlanmasını uygun bulmadığı yasaları, bir daha görüşülmek üzere bu hususta göstereceği gerekçelerle birlikte on beş gün içinde TBMM’ne geri gönderir. Bütçe yasaları bu kuralın dışındadır.(Md.89/2) ⁷⁴

Anayasanın Cumhurbaşkanıya tanıdığı yetki geciktirici veto niteliğinde değildir. Çünkü, geri gönderilen yasanın yayımlanması için nitelikli çoğunluk aranmaz. Yarıdan bir fazla oyun aynen kabul ettiği yasayı Cumhurbaşkanı yayımlamak zorundadır.

Bu yetki, yerindeliğin ya da anayasaya uygunluğunun denetimi anlamına gelmez. Geri gönderme gerekçesinin, değişik kaynaklara dayanarak hazırlanması ve parlamentoya yol gösterici bir içerik taşıması, geri gönderme yetkisinin Cumhurbaşkanıca tek başına kullanılması durumunda olanaklıdır. ⁷⁵

⁷³ Teziç, a.g.m, s.85

⁷⁴ 2001’deki değişiklikle Cumhurbaşkanı kabul edilen yasaların bazı maddelerini geri gönderme yetkisi verilmiştir. Kanunun belirli maddeleri geri gönderiliğinde Mecliste yalnızca bu maddeler görüşülür.

⁷⁵ Teziç, a.g.m. s. 85

3.3.2.3. Seçimlerin Yenilenmesine Karar Verme Yetkisi

Seçimlerin yenilenmesi 1982 Anayasasıyla her ne kadar 1961 Anayasasındaki, "hükümet eliyle fesih" yetkisinden ayrılmış ise de bu konudaki düzenleme parlamenter sisteme de aykırı değildir. 1961 Anayasası feshi teklif etme yetkisini Başbakan'a vermiştir. Cumhurbaşkanı, Başbakanın teklifi üzerine fesih yetkisini kullanma durumundadır. 1982 Anayasasında ise bu yöntemden uzaklaşmış ve 'devlet başkanı feshine' yaklaşmıştır. Ancak tam anlamıyla devlet başkanı feshinden söz etmek mümkün değildir. Çünkü, Cumhurbaşkanı istediği an meclisi feshedip seçimlerin yenilenmesine karar vermez. Sadece 116. Maddedeki şartlar gerçekleştiğinde feshe gidilebilir. Fesih şartları gerçekleştiğinde de Cumhurbaşkanının bu yola başvurması zorunlu değildir. Feshe gidip gitmememe konusunda da takdir yetkisi vardır.⁷⁶

Fesih kabinenin, meclisin ya da meclislerin seçmenler kitlesinden koptuğu iddiasına dayanarak, devlet başkanından fesih hakkını kullanmasını istemesi üzerine yeni seçimlere, en kısa sürede gidilmesini sağlar. Milli irade ile parlamento arasında uyum bulunup bulunmadığını saptamaya yaradığı için de fesih hakkı, tamamen demokratik müessesedir. Anayasal açıdan bakılırsa, gerçek bir referandum sayılır.

Cumhurbaşkanına bu yetkinin tanınmasındaki amaç hükümet bunalımları dönemlerinde kriz çözücü mekanizmaları harekete geçirmektir. Yani temelde parlamenter sistemin işlerliği hedef alınmıştır. Ancak bu yetkinin kullanım aşamasında Cumhurbaşkanının takdirinin söz konusu olması kriz çözücü

⁷⁶ Özbudun, a.g.e. s. 331

mekanizmanın işleyişini tersine çevirebilir. Şöyle ki Cumhurbaşkanı fesih şartları gerçekleştiği zaman Meclis Başkanına danışarak hükümeti kuracak bir çoğunluğun varlığına rağmen fesih yolunu seçerse, bu kriz çözücü mekanizmanın kendisi krize yol açabilir.⁷⁷

3.3.2.4. - Anayasayı Koruma ve Gözetme

Cumhurbaşkanının bu yetkisi iki durumda ortaya çıkmaktadır. Birincisi, Anayasa değişikliklerini meclise geri gönderme, ikincisi de Anayasa değişikliklerini halk oyuna sunmadır. 1982 Anayasası Anayasa değişiklikleri ile ilgili kanunların Cumhurbaşkanınca meclise geri gönderilebileceğini hükme bağlamıştır.⁷⁸

Cumhurbaşkanının bu iki yetkisi parlamenter sistemle uyumlu değildir. Parlamenter sistemlerde parlamento en üst organ olarak öngörüldüğünden Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunların Cumhurbaşkanınca geri gönderilmesi müessesesi yerine şekil ve anayasanın temel özellikleri, hukukun genel ilkeleri açısından denetlenmesi maksadıyla Anayasa Mahkemesine başvuru imkanı verilmesi daha yerinde olacaktır.

Anayasa değişikliklerinin halkoyuna sunulması ise, Cumhurbaşkanının devleti temsil etmesinden kaynaklanan, diğer yasama görevlerinde olduğu gibi tek başına kullanabileceği bir yetkidir.⁷⁹

⁷⁷ Özbudun, a.g.e. s. 331

⁷⁸ Kılıç, a.g.t. s. 46

⁷⁹ Kılıç, a.g.t. s. 47

Bu yetki, Cumhurbaşkanının ülke açısından önemli gördüğü durumlarda halkın görüşüne başvurma amacına yönelik olacaktır. Demokratik katılım açısından yerinde bir düzenlemedir. Parlamenter sistemde hakem konumunda olan Cumhurbaşkanı bu davranışı ile kararın milli egemenliğin kaynağını oluşturan halk tarafından alınmasına yardımcı olur.⁸⁰

3.3.3. Cumhurbaşkanının Yargı Alanına İlişkin Görev ve Yetkileri

Anayasanın 104. maddesi, Cumhurbaşkanının yargı ile ilgili görev ve yetkileri olarak, Cumhurbaşkanının Anayasa Mahkemesi üyelerini, Danıştay üyelerinin dörtte birini, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekilini, Askeri Yargıtay üyelerini, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi üyelerini ve Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyelerini seçmesini düzenlemiştir.

1982 Anayasasıyla Cumhurbaşkanına yargı alanında verilen yetkiler maddi anlamda yargı fonksiyonuna ilişkin olmayan idari nitelikteki atama yetkileridir.⁸¹

⁸⁰ Aydın a.g.t. s.79

⁸¹ Kılıç, a.g.t. s. 70

4. BÖLÜM: CUMHURBAŞKANININ ANAYASAL SİSTEMİMİZDEKİ ETKİNLİĞİ VE TÜRKİYE’DE HÜKÜMET SİSTEMİ TARTIŞMALARI

Cumhurbaşkanının anayasal sistemimizdeki etkinliği meselesini incelemeden önce Cumhurbaşkanın Türk Anayasal sistemindeki sorumluluğu konusunu açıklığa kavuşturmamız gerekmektedir.

4.1. Cumhurbaşkanının Sorumluluğu Ve Sorumsuzluğu

4.1.1. Genel Olarak

Kavram olarak sorumluluk çeşitli anlamlara gelir. İlk anlamı moral bir kavram olup, sorumluluktan bir kişinin yaptığı eylemlerden dolayı kusurlu sayılması veya onda hatalı davranmış olduğunun tespiti. Bu neticede ahlaken kınanma veya tecdidi gerektirir. Sorumluluğun ikinci anlamı bir kişiden hesap sorulabilmesini ifade eder. Anayasa Hukuku'nda kelimenin bu manası önemlidir. Sorumluluğun bu anlamı, Anayasa Hukukunda Bakanlar Kurulu bakımından söz konusu olur. Parlamenter hükümet sistemlerinde, siyasal sorumluluk olarak ifade edilen, gerektiğinde tek tek bakanlar veya tümüyle hükümet, seçilmiş meclise hesap verme durumundadır.

Parlamenter sistemde Devlet başkanı görevlerinden dolayı, olsa olsa ahlaki anlamda sorumlu sayılabilir.

Klasik parlamenter sistemlerde sistemin sabit unsurunu oluşturan Cumhurbaşkanının sorumsuzluğu, parlamenter sistemin bir gereğidir. Buna karşılık sistemin değişken unsurunu oluşturan hükümetin sorumluluğu söz konusudur.

Cumhurbaşkanlarının sorumsuzluğu, kralların mutlak iktidarlarından kalma bir siyasi mirastır. Ancak sorumsuzluk günümüzde bu anlamını yitirerek Cumhurbaşkanının yetkisiz ve sembolik olmasının bir ifadesi haline gelmiştir.⁸²

Çağdaş devlet anlayışına göre hiç kimse yetki ve sorumluluğunu aşacak bir tasarrufta bulunamaz. Hukuk devleti olmanın tartışılmaz sonucu olan bu durum Cumhurbaşkanından en küçük dereceli, devlet görevlisine kadar geçerlidir. Parlamenter sistemlerde Cumhurbaşkanları yaptıkları işlemlerden sorumsuzdurlar. Bu durumun doğal sonucu olarak yaptıkları işlemlerin geçerli olabilmesi, konuyla ilgili bakan ve başbakanın işlemi imzalamaları ile mümkündür, buna karşı imza kuralı denmektedir.⁸³ Sorumluluk Bakanlar Kuruluna ait olduğu için yetkilerin de bu kurulda olması son derece normaldir.

Genel olarak Cumhurbaşkanının sorumsuzluğunun sonuçları iki grup altında toplanabilir. İlki, Cumhurbaşkanının seçildiği süre içinde vatan hainliği dışında görevine son verilemeyeceğidir. Özellikle Hükümet istikrarsızlıkları döneminde yürütme organında meydana gelecek boşalmalar, yürütmenin başı ve sürekli unsuru olan Cumhurbaşkanı tarafından doldurulacaktır. Diğer sonuç ise, yetkileri ile ilgilidir. Sorumsuzluk yetkisizliği de beraberinde getirir. Parlamenter sistemde Cumhurbaşkanının sorumluluğunu gerçek yürütme erkini kullanan Bakanlar Kurulu üstlenmektedir.

⁸² **Kemal Gözler**, *Devlet Başkanları: Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi*, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 2001, s.2

⁸³ **Murat Sevinç**, *'Güncel Gelişmeler Işığında 1982 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanı'*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi cilt 57, Haziran 2002 sayı: 2, s. 123

Cumhurbaşkanının sorumsuzluğu, onun göreviyle ilgili konulardadır. Cumhurbaşkanının göreviyle ilgili olarak yaptığı müşterek imzalı işlemlerden, hükümet mensupları sorumludur. Onun tek başına yaptığı işlemler ise her halükarda sorumluluk dışındadır.

Cumhurbaşkanının sorumsuzluğuyla ilgili temel sorun, bunun hangi biçimde ortaya çıkacağıdır. Cumhurbaşkanının sorumsuzluğunun her şeyden önce siyasi nitelikte olduğuna şüphe yoktur. Yani her hangi bir sebeple meclis veya başka bir organ tarafından onun görevine son verilemez. Siyasi sorumluluk kuralı, sadece Bakanlar Kuruluna karşı işler. Bunun asıl anlamı yürütme yetkisinin gerçek sahibinin bakanlar kurulu olduğudur.

Ancak Cumhurbaşkanının sorumsuzluğu kuralı ceza sorumsuzluğunu kapsamaz. Cumhurbaşkanının her kamu görevlisi gibi görevi dolayısıyla işlediği suçlardan sorumludur. Ne var ki, Cumhurbaşkanının görevde olduğu sürece hakkında ceza kovuşturması yapmaya olanak olmadığından, ancak görevi sona erdikten sonra yargılanabilir.⁸⁴

Anayasamızın 105. maddesinin son fıkrası Cumhurbaşkanının vatana ihanetten dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının en az üçte bir teklif ve dörtte üç kararla "suçlanacağı" belirtilmiştir. Bu suçlama Cumhurbaşkanının görevine son vereceği için hüküm aslında Cumhurbaşkanı için bir siyasi sorumluluk öngörmüş bulunmaktadır. Bu hüküm aynı zamanda ceza kovuşturmasının nasıl başlatılacağını da öngörmesi bakımından, ceza sorumluluğuna da yol açabilir. Bu şekilde suçlanan yani hakkında soruşturma açılması kararı verilen

⁸⁴ **Murtaza Zengin**, '1982 T.C. Anayasası'na göre Cumhurbaşkanının Vatana İhaneti' Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1996 s. 29

Cumhurbaşkanı Yüce Divan sıfatıyla toplanacak olan Anayasa Mahkemesinde yargılanır.⁸⁵ Cumhurbaşkanının kişisel suçlarından dolayı yargılanmasına olanak yoktur.

Sonuç olarak, bizim sistemimizde de Cumhurbaşkanına, görevleri ile ilgili hesap sorulamaz ve dolayısıyla görevine son verilemez.

4.1.2. Cumhurbaşkanının Sorumsuzluğunun Sakıncaları

Anayasamızın 105/1. maddesinde ‘Cumhurbaşkanının, Anayasa ve diğer kanunlarda Başbakan ve ilgili bakanın imzalarına gerek olmaksızın tek başına yapabileceği belirtilen işlemleri dışındaki bütün kararları, Başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanır; bu kararlardan Başbakan ve ilgili bakan sorumludur’ hükmüne yer verilmiştir. Bu maddeden de anlaşılacağı gibi Cumhurbaşkanı bir takım işleri tek başına yapar ve bu işlemlerden dolayı da herhangi bir sorumluluğu yoktur. Cumhurbaşkanı bazı işlemleri ise ilgili bakan ve veya başbakanla birlikte ve bunların sorumluluğunda yapar ki buna karşı imza kuralı denir. Parlamenter rejimin temel ilkelerinden birini oluşturan bu kural, yürütme yetkisinin gerçekte Cumhurbaşkanında değil, yürütme organının sorumlu unsuru olan Bakanlar Kurulunda olduğu anlamına gelir.

Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemleri değerlendirecek olursak; Cumhurbaşkanının, öncelikle Devlet Başkanlığı sıfatından kaynaklanan bazı işlemleri tek başına yapabileceği sonucuna varılmaktadır. Bu işlemlere örnek olarak Cumhurbaşkanının Başbakanı, Meclis üyeleri arasından seçmesi, Anayasa

⁸⁵ Kılıç, a.g.t. s.78

Mahkemesine ve diğerk bazı yüksek yargı organlarına üye seçmesi, kanunları meclise bir daha görüşölmek üzere geri göndermesi, Anayasa Mahkemesine kanunların iptali için dava açması, örnek olarak verilebilir. Bu yetkiler klasik parlamenter rejimler açısından Cumhurbaşkanlarının sahip oldukları ve bu rejimle çatışmayan yetkileridir. Bu yetkilerin yönetim sistemi bakımından Cumhurbaşkanınca tek başına kullanılmasında bir sakınca yoktur.

Ancak Cumhurbaşkanının Yüksek Öğretim Kuruluna başkan ve üye seçmesi, Üniversite Rektörlerini seçmesi, gerekli gördüğü hallerde Bakanlar Kuruluna Başkanlık etmesi veya Bakanlar Kurulunu başkanlığı altında toplantıya çağırması parlamenter rejimler bakımından uygun olmayan ve sorumluluk gerektiren yetkilerdendir.

Cumhurbaşkanlarımızın da bu yetkileri kullanım biçimi klasik parlamenter sisteme uygun değildir. Buna örnek olarak 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 2001 yılında kendisine YÖK tarafından sunulan rektörler listesini geri çevirmesini gösterebiliriz. Burada Cumhurbaşkanımız demokratik ilkelere uygun olmadığından bahisle bazı üniversite rektörlerinin atanmasını reddetmiş ve YÖK'ün bir müddet direnmesi üzerine kısa süreli bir yönetim krizi doğmuştu. Ancak burada Cumhurbaşkanının bu tavrı klasik parlamenter sisteme uygun değildir.

Klasik Parlamenter sistemlerde Cumhurbaşkanları sorumsuz ve dolayısıyla yetkisizdir. Sorumsuz kişilerin tek başlarına yapacakları işlemler ile icrai yetkiler kullanmamaları gerekir. Cumhurbaşkanının kendisine önerilen adayları reddetmesi,

klasik parlamenter rejim ile bağdaşmaz. Cumhurbaşkanı ancak çok açık hukuka aykırılık durumlarında bu tip kararlar alabilir.⁸⁶

Meseleye bilim özgürlüğü ve demokratik yönetim bakımından bakacak olursak; Anayasamız rektörlerin seçimine Cumhurbaşkanı ve YÖK'ü dahil etmiş dolayısıyla rektörleri idari görevli olarak kabul etmiştir. Demokrasilerde egemenlik hakkını kullanacak kişilerin belirlenmesinde demokrasi ilkesi geçerlidir. İdarecilerin göreve gelmesi ise egemenlik hakkını halk adına kullanan siyasi yöneticilerin ataması ile olur. Rektörler de idareci olarak kabul edildiklerine göre atanmaları konusunda siyasi sorumluluğu olan yöneticilerin devrede bulunması gerekir. İleride bir problem olduğunda bunun sorumluluğu siyasi iradeye fatura edilecektir. Ancak bu süreçte nihai sözü siyasi sorumluluğu olmayan Cumhurbaşkanına vermek de uygun olmayacaktır. Bilim özgürlüğü bakımından burada ideal olarak yapılması gereken; rektörleri idari görevli, idareci olarak değil, bilim adamı olarak kabul etmek ve seçimlerinde tek ve nihai sözün YÖK veya Cumhurbaşkanına değil üniversitede görev yapan personele, bilim adamlarına bırakmak olacaktır.

Yine Cumhurbaşkanı'nın Bakanlar Kuruluna başkanlık etmesi ve gerektiğinde göreve çağırması da klasik parlamenter sistemde görülmeyen yetkilerdir. Parlamenter sistemlerde yürütmenin ikinci kanadını oluşturan Bakanlar Kuruluna başbakan başkanlık etmektedir. Cumhurbaşkanı'nın bakanlar kuruluna başkanlık etmesi bakanlar kuruluna müdahale anlamı taşıyacak Cumhurbaşkanı'nın başkan sıfatıyla bakanlar kuruluna müdahil olmasına neden olacaktır ki bu yanlıştır.⁸⁷

⁸⁶ **Kemal Gözler**, “Cumhurbaşkanı - YÖK Çatışması”, Ankara Barosu Dergisi, Yıl 59, Sayı 2001/1, s.37-59. www.anayasa.gen.tr/yok.htm. Erişim Tarihi: Aralık 2009

⁸⁷ **Aydın**, a.g.t. syf: 33

Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemlerin ayrıca yargı denetimine tabii değildir. Zaten sorumluluğu olmayan Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemlerde gerek siyasi gerek hukuksal sorumluluğunun olmaması parlamenter sistemin gereklerine aykırıdır. Bu nedenle Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemleri daraltmak gerekmektedir.

4.2. Cumhurbaşkanı - Hükümet Çatışması

Parlâmenter demokrasilerde devlet başkanları sorumsuzdur. Bu nedenle, devlet başkanının yaptığı bir işlemde kaynaklanan sorumluluğun, başbakan ve bakanlar tarafından üstlenilmesi gerekir. Anayasa hukuku literatüründe, devlet başkanının bir işleminde, cumhurbaşkanının imzasının altında, başbakan ve ilgili bakanların attığı imzaya ‘karşı-imza’ denir. Anayasamızın 104’üncü maddesinde, Cumhurbaşkanının görev ve yetkilerini tek tek saymış, 105’inci maddesinde ise, bu yetkilerin kullanılması şartını belirtmiştir. Anayasamızın 105’inci maddesinin 1’inci fıkrasına göre, “Cumhurbaşkanının, Anayasa ve diğer kanunlarda Başbakan ve ilgili bakanın imzalarına gerek olmaksızın tek başına yapabileceği belirtilen işlemleri dışındaki bütün kararları, Başbakan ve ilgili bakanlarca imzalanır; bu kararlardan Başbakan ve ilgili bakan sorumludur”.

Görüldüğü gibi, Anayasada kural olarak Cumhurbaşkanının işlemlerinin Başbakan ve ilgili bakan tarafından imzalanması öngörülmektedir. Yine Anayasa bu şekilde Başbakan ve ilgili bakan tarafından imzalanan işlemlerden Başbakan ve ilgili bakanın sorumlu olduğunu belirtmektedir. Bu husus sorumsuz olan

Cumhurbaşkanının işlemlerinin sorumlu olan başbakan veya bakanlar tarafından imzalanmasını öngören parlâmenter demokrasinin temel kuralıyla uyum içindedir.⁸⁸

Anayasamız ve yönetim sistemimizin genel kuralları böyle olmakla birlikte özellikle 1982 sonrasındaki süreçte hükümetlerle Cumhurbaşkanları arasında birçok kriz yaşanmıştır. Bu tür krizler Cumhurbaşkanlarımızın eskiden genel başkanı oldukları partilerin iktidarları zamanında dahi yaşanmıştır. Bu da Cumhurbaşkanı ile hükümetler arasında ideolojik tercihlerden doğan uyuşmazlıklardan daha çok yönetim yapısı ve yetkilerin kullanımında bazı aksaklıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Yönetim sistemimizde üst düzey sivil ve askeri bürokratların hükümetten çok Cumhurbaşkanını esas alarak ve ona dayanarak hareket ettikleri görülmektedir. Cumhurbaşkanlarımız da üst düzey kamu görevlilerin atanmasında varlıklarını hissettirecek etkinliklerde bulunarak ve görev başındaki bürokratlarla hükümet vasıtasıyla değil doğrudan bağlantı kurarak adeta varlıklarını hissettirmektedirler. Özellikle ülkemizde yaygın olarak ortaya çıkan hükümet ve devlet ayrımının kesin olarak ortaya çıkması bu noktada sistemimizde Cumhurbaşkanını önemli bir figür olarak ortaya koymaktadır. 28 Şubat döneminde Cumhurbaşkanının ortaya koyduğu etkin yönetim tarzı bu söylediklerimize açık örnektir. Cumhurbaşkanının üst düzey kamu görevlileriyle doğrudan bağlantı kurmasının yanında onların atanmasında bir onay makamı gibi değil asli yetkiye sahipmiş gibi davranması da önemli sorunlara neden olmaktadır. Bütün bunların yanında Cumhurbaşkanı yargı alanında da yetkilerini etkin biçimde kullanmış ve sürece müdahil olmuştur.

⁸⁸ **Kemal Gözler**, “Cumhurbaşkanı - YÖK Çatışması”, Ankara Barosu Dergisi, Yıl 59, Sayı 2001/1, s.37-59. www.anayasa.gen.tr/yok.htm. Erişim Tarihi: Aralık 2009

Cumhurbaşkanlarının hükümet sistemimizdeki bu etkinliği büyük eleştiri konusu olmuştur. Anayasa Mahkemesi bir kararında şu ifadelere yer vermiştir ‘Parlamenter sistemin geçirdiği değişiklikler sonucunda bugün artık gerçek güç kaynağı seçimle oluşan parlamento olup, onun içindeki çoğunluğa dayalı hükümet ön plana geçmiştir. Bugünün parlamenter sisteminde yürütme sorumluluğu hükümettedir. Bunun sonucu olarak da günümüzde Devlet Başkanı'nın bir kararının Başbakan ve ilgili Bakan tarafından imzalanmasından çok, aslında Başbakan ve ilgili Bakanlar tarafından alınan bir kararın Devlet Başkanı'nca imzalanarak biçimsel olarak tamamlanması söz konusudur. Bu nedenle de sorumluluğunu hükümetin taşıdığı kararnameler hakkında Cumhurbaşkanı'nın uyarı ve tavsiyede bulunmaktan öte direnmesi, sistemin özelliğine ters düşer.....

..... Anayasa ve yasalara aykırı olmadıkça, Cumhurbaşkanının Bakanlar Kurulu işlemlerini siyasal yerindelik yönünden denetlemeyip imzalamak zorunda olduğu açıktır.’⁸⁹ İşin ilginç olanı bu kararın altında o zaman Anayasa Mahkemesi üyesi olan 10. Cumhurbaşkanımız Ahmet Necdet Sezer’in imzasının bulunmasıdır.

Anayasa Mahkemesine ilave olarak Cumhurbaşkanının bu etkinliği bazı yazarlar ve bilim adamlarınca da eleştirilmiştir. Örneğin gazeteci Taha Akyol Milliyet gazetesinde 10.05.2005 tarihinde yazdığı bir yazıda yukarıda aktardığımız Anayasa mahkemesi kararına referansla ve bu kararın altında 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in de imzasının olduğunun altını çizerek siyasi sorumluluğu olmayan Cumhurbaşkanının tavrını eleştirmiştir.⁹⁰ Anayasa Hukukçusu Kemal

⁸⁹ Anayasa Mahkemesinin E. 1992/37- K.1993/18 sayılı kararı, <http://www.anayasa.gov.tr> Erişim Tarihi: Aralık 2009

⁹⁰ **Taha Akyol**, <http://www.milliyet.com.tr/2005/05/10/yazar/akyol.html>

Gözler de 2000’de yaşanan KHK krizi ve ardından yaşanan Cumhurbaşkanı YÖK çatışması ile ilgili yazdığı kitap ve makalelerinde Cumhurbaşkanı’nın bu etkin tavrını eleştirmiş Cumhurbaşkanı’nın bu tip bir yönetim tarzında ısrar etmesi halinde Hükümet ve Parlamento’nun Cumhurbaşkanı’na tepki olarak yetkilerini kısacak anayasal değişiklikler yapabileceğini belirtmiştir.⁹¹ Bu tip bir revizyon zaten klasik parlamenter sistemin de bir gereğidir.

Bütün bunlara ek olarak şunu belirtmeliyiz ki Cumhurbaşkanı anayasal düzeni korumak ve hükümetten gelen hukuka aykırı kararname ve işlemleri imzalamak bunları hukukilik yönünden denetlemek yetkisinden de mahrum edilemez. Bu doğrultuda anılan Anayasa Mahkemesi kararında şu ifadelere yer verilmiştir ‘...Kuşkusuz Anayasa’da, tarafsızlığını sağlama konusunda özen gösterilen Cumhurbaşkanı, siyasal yaşamda bir denge ve kararlılık ögesi olarak düşünülmüş; çoğunluk partisinin emrinde bir yürütme aracı, hiç bir yetki sahibi olmayan "simgesel" bir Devlet başkanı durumuna sokulması amaçlanmamıştır. Bu nedenle, hukuka aykırı bir işlem söz konusu olduğunda Cumhurbaşkanı’nın tutumu farklı olabilecektir. Çünkü, Cumhurbaşkanı’nın sorumsuzluğu, onun hukuka aykırı kararnameleri imzalamak zorunda olduğu biçimde yorumlanamaz’⁹² Bu kararda da belirtildiği gibi Cumhurbaşkanlığı makamı mekanik bir onay makamı değildir ve sistem içinde bir denge unsuru olarak görülmüştür.

⁹¹ **Kemal Gözler**, “Cumhurbaşkanı Kanun Hükmünde Kararnameleri İmzalamayı Reddedebilir mi?”, *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl 58, Sayı 2000/3, s.31-42. www.anayasa.gen.tr/imza.htm, Erişim Tarihi: Aralık 2009

⁹² Anayasa Mahkemesinin E. 1992/37- K.1993/18 sayılı kararı. 1992/37- K.1993/18 sayılı kararı, <http://www.anayasa.gov.tr> Erişim Tarihi: Aralık 2009

Cumhurbaşkanlığı makamının sistemde denge unsuru olmanın ötesinde açık inisiyatif olarak etkin şekilde yönetim sergilemesi bu noktada hükümet sistemi tartışmasını gündeme getirmiştir. Bütün bu yetkileri ve bu yetkileri kullanım biçimiyle Cumhurbaşkanlığı parlamenter rejiminin sınırlarını aşan bir makam görüntüsü vermektedir.

Şu anda siyasi gündemimizde olmamakla birlikte siyasi istikrarsızlık Türk yönetim sisteminde Cumhurbaşkanlığı makamının bu şekilde etkinliğini anlaşılabilir kılmaktadır. İki den çok partili koalisyon hükümetleri zamanında Cumhurbaşkanlığı makamı daha önemli şekilde ortaya çıkmakta yerine göre hükümet partileri arasında hakemlik yaptığı bile olmaktadır. 1982 sonrasında göreve gelen Cumhurbaşkanlarımızın hepsinin etkin yönetim sergilemesi aslında yönetim sistemimizde bu yönde bir eksikliğin var olduğunu göstermektedir.

Biraz önce belirttiğimiz gibi siyasi istikrarsızlıkların yaşanması, rejim kaygıları nedeniyle askeri bürokrasinin hareketliliği, Türk kamu yönetimine özgü sorumsuzluk örnekleri karşısında Cumhurbaşkanlığı etkin bir rol alma yolunu tercih etmiş, anayasal ve yasal yetkilerini sonuna kadar kullanma yolunu seçmiştir.

4.3. Türkiye’de Devlet Sistemi Tartışmaları

4.3.1. Başkanlık Rejimi Tartışmaları

Türkiye’de siyasal sistemin işleyişindeki sıkıntıların ve sorunların çözümü için önerilen formüllerden birisi başkanlık rejimidir. Bu rejimin en önemli avantajı istikrarlı bir yürütmenin sağlanmasıdır. Bunun yanında güçler ayrılığı ilkesinin önemli avantajlar sunabileceği düşünülebilir. İktidar yoğunlaşmasının engellenmesi

ve kurumsal frenler ve dengeler sistemi siyasal yozlaşmaya karşı bir engel oluşturduğu gibi bireysel özgürlükler için de güvence oluşturabilir. Sorumluluk, hesap verme ve hesap sorma ilkeleri uygulamada gerçekleşebilir. Bakanlıkla milletvekilliği konumunun ayrılması patronaj ve kollamacılığın sistemin işleyişindeki rolünü azaltıcı bir etkide bulunabilir, bakanların seçmenlerin iş takipçiliğinden kurtulmaları gerçek işlevlerini yerine getirmelerini kolaylaştırabilir. Ancak, yürütme ve yasamanın her ikisinin de halk tarafından seçildiği ikili meşruluğa dayanan bu rejim kendi içinde yasama-yürütme çatışması ve kilitlenme tehlikesi taşımaktadır. ABD’de bile zaman zaman olan bu kilitlenme durumu ülkenin federal yapısı, partilerin disiplinsiz olması ve politikacıların esas olarak yerel kaygılarla hareket etmeleri, siyasal aktörlerin uzlaşmacı davranışları sayesinde sistemin istikrarını tehdit etmemektedir. Latin Amerika ülkelerinde yasama-yürütme çatışmasının sistemin tıkanmasına yol açarak ve demokrasilerin yıkılışına katkıda bulunduğu gözlenmiştir.⁹³

Türkiye’deki parti yapıları ve kurumlar parlamenter rejim içinde biçimlenmiştir. 1924 Anayasası’ndan bu yana uygulanan bu rejimin önemli bir siyasal gelenek oluşturduğu düşünülebilir. Var olan çok-partili sistem de başkanlık rejiminin işleyişinde önemli sorunlara yol açabilir. Ayrıca ülkemizde başkanlık sistemine geçiş konusunda bir konsensüs de yoktur.⁹⁴

Bu sistemde, devlet başkanı halk tarafından seçilir, ancak devlet başkanının yetkileri, diğer hükümet sistemlerinden biraz daha fazladır. Başkanın diğer

⁹³ **Mustafa ERDOĞAN** Başkanlık Sistemi Türkiye’ye Uyar Mı?

<http://www.liberal-dt.org.tr/index.php?lang=tr&mesa.g.e=article&art=229> Erişim Tarihi: Aralık 2009

⁹⁴ **Meltem Dikmen Caniklioğlu**, “Türkiye’nin Sistem Sorunu Var Mı?”, Kamu Hukuku Arşivi, Cilt II, Sayı 3, Ekim 1999 <http://www.dicle.edu.tr/dictur> Erişim Tarihi: Aralık 2009

demokratik anayasal aktörlerle ilişkilerinde de farklı bir tablo karşımıza çıkar. Birincisi, bu sistemde “kuvvetler ayrılığı” prensibi sert bir biçimde uygulanmaktadır. Dolayısıyla, Yarı Başkanlık sisteminin aksine, başkan parlamentoyu feshedemez. İkincisi, bu sistemde, ayrı bir başbakan veya bakanlar kurulundan söz etmek mümkün değildir; parlamenter sistem, başkanlı parlamenter sistem ve Yarı Başkanlık sistemlerinde mevcut olan hükümet, yani başbakan ve bakanlar kurulu, bu sistemde, deyim yerindeyse, iyice silikleşmiş, hatta yok olmuştur. Aynı kişi, yani başkan, hem devlet başkanı hem hükümet başkanıdır. Bakanların yerini ise sekreterler almıştır, ancak sekreterler diğer sistemlerdeki bakanlara pek benzemez. Sekreterler tamamen başkana tabidir; onun idare içindeki eli-kolu gibidir. Dolayısıyla, başkan istediği kişiyi sekreter olarak atayabilir; sekreter olarak atadığı bir kişiyi istediği zaman azledebilir.⁹⁵

Başkanlık rejiminde Cumhurbaşkanı veya Başbakan makamı yerine Başkanlık makamı bulunmaktadır. Başkan meclis tarafından değil doğrudan halk tarafından seçilmektedir. Başkanlık sisteminde Başkan yada Meclisin birbirine karşı bir üstünlüğü yoktur. Diğer taraftan, başkanlık sisteminde, bakanları başkan atamakta ya da görevden almaktadır. Başkanın, bakanları meclis içinden seçme zorunluluğu da bulunmamaktadır.

Yasaların hazırlanması ve bütçenin oluşturulması konusunda başkanlık sisteminde meclis yetkili olmasına karşılık başkan, tüm politikayı ve uygulamayı belirleme yetkisine sahiptir. Ne var ki, başkan yönetime karışmasına izin vermediği meclisin denetimi altında çalışmaktadır.

⁹⁵ **Levent Gönenç**, ‘*Hükümet Sistemi Tartışmalarında Başkanlı Parlamenter Sistem Seçeneği*’, http://www.yasayanayasa.ankara.edu.tr/docs/makaleler/hukumet_sistemi_tartismalari.pdf

Kaldı ki, başkanlık rejiminde birbirine karışamayan ama denetleyen başkan ile meclis arasındaki hakemliği yüksek yargı, yani anayasa mahkemesi yapmaktadır. Diğer bir ifadeyle başkanlık sisteminde başkan ile meclis birbirinden bağımsızken Anayasa Mahkemesi her ikisinden bağımsız olarak hakemlik görevi yürütmektedir. Bu nedenle de başkanlık sistemine kesin kuvvetler ayrılığı denilmektedir.⁹⁶

4.3.1.1. Başkanlık Sisteminin Avantajları

- a. Seçmenler için daha fazla seçme olanağı sağlar,
- b. Seçmenler olası hükümet seçeneklerini önceden görerek oy verir ve seçilmişlere hesap sorma araçları daha fazladır.
- c. Başkanlık rejiminde yasama meclisi üyeleri, hükümetin varlığının devamı kaygısı olmaksızın yasalar üzerinde bağımsız karar verebilirler.
- d. Başkanlık rejiminin katılığı yürütmenin istikrarına, bu da rejimin istikrarına katkıda bulunabilir.
- e. Güçler ayrılığı ve sınırlı iktidar bireysel özgürlüklerin garantisidir.⁹⁷

4.3.1.2. Başkanlık Sisteminin Dezavantajları

Başkanlık sisteminin dezavantajları ise;

⁹⁶ **Ertan Beceren, Gökhan Kalağan,** *‘Başkanlık ve Yarıbaşkanlık Sistemi Türkiye’de Uygulanabilirliği Tartışmaları,* İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl: 6 Sayı:11 Bahar 2007/2, İstanbul, s. 166

⁹⁷ **Beceren, Kalağan,** a.g.m. s. 167

a. Başkanlık rejiminde halk tarafından seçilen başkan ve meclis birbirini görevden alamaz. başkan başarısız olsa bile süresi doluncaya kadar görevde kalır. Başarılı olanlar da dönem sonunda görevden ayrılmak durumunda kalırlar.

b Başkanlık rejimlerinde başkanın seçimi çoğunlukçu formüle göre yapılmaktadır. Çoğunlukçuluk, iktidar yoğunlaşmasına yol açmakta ve kutuplaşmayı arttırmaktadır.

c. Halk tarafından seçilen başkan ve meclis, farklı partilerden olabilirler. Bu durumda iki taraf da meşru olanın kendisi olduğu iddiasıyla önemli sorunlar ortaya çıkar.⁹⁸

4.3.1.3. Başkanlık Sisteminin Türkiye’de Uygulanabilirliği

Başkanlık sistemi ülkemiz açısından yönetimde istikrarı sağlayacak olmakla birlikte, yani belli bir süre için halk tarafından seçilen başkanın yönetimde istikrar açısından bir sorun yaratmayacağı görülmekle birlikte, Başkanlık sisteminin ülkemizde istenen sonucu vermeyeceği görülmektedir. Zira katı kuvvetler ayrılığı ilkesine dayalı sistemde Başkanın parlamentoyu zorlayıcı bir yetkisi bulunmamaktadır. Bu durumda da etkin yönetim için reform yapması gereken yürütme organının özellikle yasama organının çoğunluğu ile farklı düşünmesi halinde Başkanlık sisteminden beklenen istikrarın sağlanamayacağı aşikardır.⁹⁹

⁹⁸ Beceren, Kalağan, a.g.m. s. 168

⁹⁹ Kemal Gözler, “Türkiye’de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir? (Başkanlık Sistemi ve Rasyonelleştirilmiş Parlâmentarizm Üzerine bir Deneme)”, *Türkiye Günüğü*, Sayı 62, Eylül-Ekim 2000, s.43

Başkanlık sisteminde, bu sistemin mantığı gereği yürütmenin yasamaya yön vermesi, kanun tasarıları hazırlaması, yasama çalışmalarına katılması mümkün değildir. Ülkemizde partiler düzeyindeki bölünmüşlük karşısında Başkanlık sisteminden beklenen etkin yönetim sağlanamaz.¹⁰⁰

Ancak ülkemizde tek bir partinin Mecliste çoğunluğu sağlaması ve bu partinin Başkan ile aynı siyasi görüşleri paylaşması halinde yönetimde etkinlik sağlanabilir ki bu da düşük bir ihtimaldir. Bu düşük ihtimal gerçekleşmedikçe başkanlık sistemi, Türkiye için yarar değil, zarar getirir; siyasal sistemin tamamıyla tıkanmasına yol açabilir.¹⁰¹

4.3.2. Yarı Başkanlık Sistemi Tartışmaları

Yarı başkanlık sistemi, parlamenter sistem ve başkanlık sistemlerinin unsurlarını birleştiren bir rejim tipidir. Başkanlık sisteminin aksine yürütme erki bir Devlet Başkanı ile parlamento önünde siyasal bakımdan sorumlu, başında bir hükümet şefinin bulunduğu bir Kabine arasında paylaşılmıştır. Buna karşın yürütmenin parlamentoyu feshetmek hakkı vardır. Parlamenter Sistemin aksine Devlet Başkanı parlamento tarafından değil, doğrudan seçimle seçilir.¹⁰²

Yarı başkanlık sisteminde devlet başkanının parlamento koşulsuz fesih ve yasama, atama ve olağanüstü hal yetkilerinin parlamenter sisteme nazaran daha da artırıldığı görülmektedir. Tipik örneğini Fransız 5. Cumhuriyeti'nin oluşturduğu bu sistemde, devlet başkanı halk tarafından seçilir ve hatırı sayılır yetkileri vardır. Bu yetkiler arasında, hükümet sistemi açısından belirleyici olan, kuşkusuz devlet

¹⁰⁰ Gözler, a.g.m. s.44

¹⁰¹ Gözler, a.g.m. s.44

¹⁰² Ethem Atay, 'Yarıbaşkanlık Rejimi ve Özellikle Fransa Örneği', Kamu Hukuku Arşivi, Yıl 2, Sayı 4, Haziran 1999, s. 141-167

başkanının parlamentoyu kendi inisiyatifi ile feshedebilme yetkisidir. Bunun dışında sahip olduğu diğer yetkiler de devlet başkanını sistem içinde önemli bir güç haline getirir. Devlet başkanı oldukça önemli yetkilere sahip olmasına rağmen hükümet üzerinde herhangi bir tasarrufta bulunamaz; bu bağlamda devlet başkanının azil yetkisi de yoktur. Başbakan ve bakanlar kurulu parlamentoya karşı sorumludur.¹⁰³

Yarı Başkanlık rejimi, başkanlık rejimiyle parlamenter rejimin bazı özelliklerini birleştiren bir ara ya da melez rejim tipidir.¹⁰⁴ Bu rejim, cumhurbaşkanının halkoyuyla seçilmesi ve oldukça önemli anayasal yetkilere sahip olması açısından başkanlık rejimine, parlamentoya karşı sorumlu bir başbakanın ve bakanlar kurulunun varlığı açısından da parlamenter rejime yaklaşmaktadır. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, Yarı Başkanlık rejiminin zorunlu ve yeterli şartıdır. Ancak bunun yanında uygulamada Cumhurbaşkanının tek başına kullanabileceği önemli anayasal yetkileri de bulunmalıdır. Anayasanın cumhurbaşkanına önemsiz ve sembolik yetkiler verdiği, hatta anayasadaki yetkiler hayli geniş olsa bile bunların kullanılmasına ülkenin siyasal kültürünün ve anayasal geleneklerinin engel olduğu ülkelerde, Yarı Başkanlık rejiminden değil, bu görüntü altında bir parlamenter rejimden söz edilir. Bu nedenle bir rejimin, parlamenter rejim mi, Yarı Başkanlık rejimi mi olduğuna karar verebilmek için, cumhurbaşkanının anayasal yetkilerinin ve bu yetkilerin gerçekte ne ölçüde kullanıldığının da araştırılması gerekir. Yetkilerin gerçek kullanılma derecesi, anayasal olmaktan çok,

¹⁰³ **Levent Gönenç**, 'Hükümet Sistemi Tartışmalarında Başkanlı Parlamenter Sistem Seçeneği', http://www.yasayanayasa.ankara.edu.tr/docs/makaleler/hukumet_sistemi_tartismalari.pdf, Erişim Tarihi: Aralık 2009

¹⁰⁴ **Mahmut Nedim Eldem**, 'Anayasalarımızda Siyasi Rejim Arayışları ve Yarı Başkanlık Çözümü', Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 2007, s. 16

siyasal bir sorundur. Bu durum diğer etkenler yanında özellikle yasama meclisinde açık bir parti çoğunluğunun var olup olmamasına ve eğer varsa cumhurbaşkanının bu siyasal çoğunluğa mensup olup olmamasına da bağlıdır.¹⁰⁵

Bu sistemde Başkanı seçen çoğunlukla, parlamento çoğunluğu aynı olmadığı zaman bölünmüş çoğunluk sorunu çıkar ve bu sorun rejimde çatışmaya ve bunalıma yol açar. Bu çatışma başkanlı rejimlerde kaçınılmazdır. Çatışma başkanlık sisteminde, parlamento ile başkan arasında iken; Yarı Başkanlık rejiminde, başkan ile parlamentonun desteklediği başbakan arasındadır. Çatışma gerçekleştiğinde yarıbaşkanlık rejiminin başkanlık rejimi niteliği gösterdiği, çatışma gerçekleşmediğinde ise parlamenter rejim niteliği gösterdiği, iki sistem arasında bir gidiş-geliş sistemi olduğu ileri sürülmüştür. Bu doğrultuda Yarı Başkanlık rejimi ne parlamenter rejim ve ne de başkanlık rejimidir, onlardan başka –onların belli unsurlarının karışımından oluşan kendine özgü bir rejimdir.¹⁰⁶

Bu hükümet sisteminde Cumhurbaşkanı hükümetin talebi üzerine değil, kendi inisiyatifi ile kullanabildiği zaman söz konusu yetkilerin gerçek sahibidir. Öte yandan, Cumhurbaşkanının bu kararı verebilmek için bazı danışmalar yapmak zorunda olması, eğer bu danışmalarda ileri sürülen görüşler bağlayıcı nitelikte değilse, Cumhurbaşkanının fesih yetkisinin gerçek sahibi sayılmasına engel değildir. Cumhurbaşkanının, fesih yetkisinin gerçek sahibi olması halinde de farklı olasılıklar ortaya çıkabilir. Örneğin meclisi fesih yetkisi Fransız Beşinci Cumhuriyetinde

¹⁰⁵ **Serap Yazıcı**, “Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri”, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul ., 2002, s.92

¹⁰⁶ **Sartori**, a.g.e. s. .164-165

koşulsuz, 1982 Anayasası'nda ise Anayasa'da belirtilen koşullara bağlanmıştır. Birinci durumda rejimin Yarı Başkanlık niteliği taşıdığı açıktır.¹⁰⁷

4.3.2.1. Yarı Başkanlık Rejiminin Avantajları

a. Yarı Başkanlık rejimlerinin kişisel diktatörlüklere dönüşmesi tehlikesi başkanlık rejimlerine göre daha düşük bir olasılıktır.

b. Daha uzun süreli yürütme sağladığından başkanlık rejimlerinin parlamenter rejimlerden daha istikrarlı bir yönetim yapısı ortaya koymaktadır.

4.3.2.2. Yarı Başkanlık Rejiminin Dezavantajları

a. Halkoyuyla seçilen bir başkan ya da cumhurbaşkanı, toplumun geniş kesimlerinin tercihlerini yansıtmayabilir; dolayısıyla halk tarafından seçilmek, her zaman, parlamenter rejimde parlamento içinden bir hükümet oluşturulmasından daha demokratik sayılmaz.

b. Yarı Başkanlık rejiminde, halk tarafından seçilmiş cumhurbaşkanı ile yasama organındaki çoğunluğa göre oluşmuş hükümetin farklı siyasal görüşte olmalarını ifade eden '**cohabitation**' durumunda, sistem ciddi krizler doğurabilir.¹⁰⁸

c. Yarı başkanlık rejiminde cumhurbaşkanı seçme yetkisinin halka ait olması, seçimde siyasal eğilimleri öne çıkarır, bu da tarafsız ve yansız bir adayın cumhurbaşkanı seçilmesini zorlaştırır.

¹⁰⁷ Ergun Özbudun "Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı", Ankara: Bilgi Yayınevi, 1993, s.144-145

¹⁰⁸ Eldem, a.g.t. s. 27

4.3.2.3. Türkiye’de Yarı Başkanlık Rejiminin Uygulanabilirliği

Başkanlık sistemi dışında yarı başkanlık sistemi de Türkiye için önerilen sistemlerden biridir. Cumhuriyet Fransa’sı ile bugünkü Türkiye arasında özellikle parçalanmış çok-partili sistem ve sık değişen koalisyon hükümetlerinden dolayı ortaya çıkan istikrarsızlık açısından önemli benzerlikler olduğu düşünülürse, Yarı Başkanlık rejimi Türkiye için uygulanması daha kolay ve üzerinde uzlaşma sağlanması mümkün bir seçenek olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak, Cumhurbaşkanı ile parlamento çoğunluğu ayrı partilerden olduğunda “iki başlı yürütme”nin nasıl bir arada yaşayacağı önemli bir sorundur. Uzlaşma geleneğinin zayıflığı bu tür bir düzenlemenin işleyişinin önünde önemli bir engel olarak belirmektedir. Bu sistem ayrıca, meclisin yasa yapma ve hükümeti denetleme işlevlerinin kısıtlandığı, yasama organını yürütenin kararlarını onaylayarak onlara meşruluk sağlayan bir “süper noter”e dönüştürdüğü için de eleştirilmektedir.¹⁰⁹ Fransa’daki rejimin başarısında seçim sisteminin değiştirilmesi, nisbi temsil yerine iki-turlu çoğunlukçu sistemin benimsenmesi önemli bir rol oynamıştır.¹¹⁰

Ülkemizde de 2007 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine yönelik getirilen hüküm ülkemizde yeni bir yönetim sistemi ortaya koymuştur.

Bu değişiklikle getirilen yeni hükümet sisteminin başkanlı parlamenter sistem olduğu doktrinde söylenmektedir.¹¹¹ Levent Gönenç’e göre bu sistem bir

¹⁰⁹ Ersin Kalaycıoğlu, “Siyasal Rejim Tasarımı ve Demokrasi”, *İktisat Dergisi*, Nisan 1999, s. 9-10

¹¹⁰ Tesev, 1990’larda Dünyada Ve Türkiye’de Siyasal Rejim Tartışmaları, <http://www.tesev.org.tr>

¹¹¹ Levent Gönenç, ‘Hükümet Sistemi Tartışmalarında Başkanlı Parlamenter Sistem Seçeneği’, http://www.yasayanayasa.ankara.edu.tr/docs/makaleler/hukumet_sistemi_tartismalari.pdf Erişim Tarihi: Aralık 2009

parlamenteer sistem değildir, çünkü devlet başkanı halk tarafından seçilmektedir; bir Yarı Başkanlık sistemi de değildir, çünkü başkanlı parlamenteer sistemdeki bir devlet başkanının yetkileri (belki parlamenteer sistemdeki bir devlet başkanından biraz daha fazla olabilir ama) Yarı Başkanlık sistemindeki bir devlet başkanından daha azdır. Yani devlet başkanının azil, fesih yetkileri yoktur; yasama, atama ve olağanüstü hal yetkileri ise oldukça kısıtlıdır.¹¹² Başkanlı parlamenteer sistem: “Halk tarafından seçilen sembolik yetkili bir devlet başkanı ve parlamentoa karşı sorumlu bir hükümet” olarak özetlenebilir.

Ancak yalnızca Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi yönündeki değişikliğin hükümet sistemimizi ‘başkanlı parlamenteer rejim’ haline getirdiği söylenemez. 1958 Fransız Anayasasının aksine 1982 Anayasasında Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemler ayrıntısıyla belirlenmemiş ve yeterli düzeyde değildir.

4.4. Türkiye’de Devlet Sistemi Tartışmalarına İlişkin Genel Değerlendirme

Türkiye’de devlet sistemi tartışmasına neden olan şey parlamenteer sistemin anlaşılabilmesi ve uygulamadan doğan problemlerdir.¹¹³ Türkiye’de halen uygulanan hükümet sistemi sorunlara çözüm getirememekle beraber rejimin istikrarsızlığını sadece hükümet sistemine bağlamak da yanlışır. Seçim sistemi, siyasi partiler ve parti içi demokrasinin bulunmayışı, siyasal kültür, uzlaşma geleneğinin

¹¹² Gönenç, a.g.m

¹¹³ Nur Vergin, “Seçimler, TBMM ve Hükümet Sistemi Tartışmaları”, Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi Tartışma Toplantıları, İstanbul, TÜSİAD, 1997, s..28

bulunmaması, katılım gibi sorunları da göz ardı etmemek gerekir. Bu konular göz ardı edilerek yapılacak bir hükümet sistemi değişikliği ülkemiz açısından bir anlam ifade etmeyecektir.

4.4.1. Türkiye’de Parlamenter Sistemin Sorunları ve Çözüm Önerileri

Ülkemizde parlamenter sistemin işleyişine ilişkin en önemli problem çok partili bölünmüş yapı ve siyasal istikrarsızlıktır. 1961 Anayasası döneminde yürütmenin güçsüz olduğu kabul edilerek 1982 Anayasasıyla güçlü yürütme anlayışı benimsenmiş ise de 1982 Anayasası yürütme içinde siyasal tarafsızlığı bulunan ve hakem rolü gören Cumhurbaşkanını güçlendirme yoluna gitmiştir. Yürütme organı içinde Cumhurbaşkanının ön plana çıkarılması 1982 Anayasasının askeri darbe sonucu baskıcı depolitizasyon politikasının bir sonucudur. Yürütmenin kuvvetlendirilmesi anlayışı olağanüstü dönemlerde hızlı bir karar alma gereğinin belirmesi, teknokrasiye karşı gerektiğinde mücadele etme ihtiyacı, sosyal hakların anayasaya girerek sosyal devlet anlayışının gelişmesi gibi gerekçelere bağlanabilir.¹¹⁴

Ülkemizde parlamenter sistem açısından asıl önemli sorun parlamentonun etkin ve verimli çalışamaması sorunsalıdır. Depolitizasyon süreci çerçevesinde parlamenterlerin toplum içindeki saygınlıklarının azalması, basın yoluyla azaltılmaya çalışılması, buna adeta destek veren parlamenterlerin bireysel faaliyetleri, ülkenin sorunlarıyla ilgilenmekten çok maaş ve özlük haklarına, bireysel makam kaygılarına odaklanmış faaliyetleri ayrıca parlamentonun toplum içindeki saygınlığını, Türk

¹¹⁴ **Murat Yanık**, *‘Başkanlık Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği’* İstanbul: Alfa Basım Yayım, s.89-100

halkının parlamentoya olan güvenini de azaltmaktadır. Partiler arasında görülen hareketlilikler, sık sık parti değiştiren parlamenterler de parlamentonun istikrarını etkilemektedir. Parti değiştirme ülkemizde başka ülkelerde görülmeyen oranda yaygındır.

Bir diğer konu da siyasal parçalanmışlığın neden olduğu koalisyon hükümetlerinde, hükümet ortağı partiler başarısızlık durumunda sorumluluğu üzerine almamakta, hükümetlerin halk ve parlamentoya karşı siyasal sorumluluğu bakımından muhatap bulunamamaktadır.¹¹⁵

Yukarıda ayrıntısıyla açıkladığımız gibi ülkemizde sistemin en önemli sorunlarından biri de parlamenter sisteme aykırılık teşkil eden, Cumhurbaşkanının sorumsuzluğuna rağmen olağan üstü yetkilerle donatılmasıdır. Cumhurbaşkanı parlamenter sistemlerde olması gereken sembolik yetkilerin ötesinde geniş yetkilere sahiptir ve sorumsuzdur.

Türkiye’de, parçalı siyasal yapı ve yürütmenin güçlü kanadı olarak ortaya çıkmış olan Cumhurbaşkanları her zaman siyasette söz sahibi olmuş ve hükümet etme yetkisini kendilerinde bulmuştur. Anayasanın cumhurbaşkanına tanıdığı gerekli gördüğü hallerde bakanlar kuruluna başkanlık etme yetkisi, devlet politikalarının ve ulusal güvenliğe ilişkin ana kararların alındığı MGK’da Cumhurbaşkanının etkinliği demokratik ilkelere açık aykırılık teşkil etmektedir. Cumhurbaşkanının bu yetkileri daha da daraltılarak klasik parlamenter rejimle uyumlu hale getirilmelidir. Cumhurbaşkanına parlamenter sisteme aykırı olarak tanınan bir diğer yetki de

¹¹⁵ Şadiye Ay ‘Türkiye’de Parlamenter Sistem ve Hükümet Sistemi Tartışmaları’, Mevzuat Dergisi, Yıl: 7 Sayı: 77, http://www.basarmevzuat.com/dergi/2004-05/a/01.htm#_ednref23 Erişim Tarihi: Aralık 2009

olağanüstü dönemlerde Bakanlar Kurulu ile birlikte KHK çıkarma yetkisinin yani hükümet etme, politika yaratma yetkisinin tanınmasıdır. Cumhurbaşkanına olağanüstü dönemlerde tanınan yetkiler azaltılmalıdır. Cumhurbaşkanının parlamenter sistemlerde olmayan bir diğer yetkisi de anayasa değişikliklerini meclise geri göndermesidir. Cumhurbaşkanı bunun yerine anayasa mahkemesine iptal davası açmalıdır. Cumhurbaşkanının yargı alanında da parlamenter sistemi aşan önemli yetkileri vardır. Yarı Başkanlık sistemlerinde bile olmayan birçok yargı mensubunu atama yetkisine sahiptir. Cumhurbaşkanının bu yetkilerinden bazıları kısılmalı ve parlamenter sistemlerdeki gibi sembolik yetkilere sahip olmalıdır.¹¹⁶

Türkiye’de sistemle ilgili ve en az onun kadar tartışılan bir diğer konu seçim sistemidir. 1960 yılına kadar Türkiye, istikrar ilkesinin ön planda tutulduğu çoğunluk sistemini uygulamış ve sakıncalarını yaşamıştır. 1961 sonrasında ise; nispi temsil sistemini denemiş ve zaman zaman hükümet bunalımlarıyla karşılaşmıştır. Bu yüzden hem istikrar hem de adalet unsurlarını bir araya getiren seçim sistemi arayışları başlamıştır. Türkiye’de seçim sistemi özellikle % 10 ülke barajı gibi nispi seçim sisteminin uygulandığı hiçbir ülkede görülmeyen bir engelle karşı karşıyadır. Bunun makul bir düzeye indirilmesi zorunluluğu vardır.¹¹⁷

Türkiye’nin bir diğer sorunu ise; parti içi demokrasinin olmamasıdır. Siyasi partiler aracılığıyla iktidarı ellerinde tutan parti liderleri katı bir parti disiplini, yönetimi ve kararlarıyla demokratik rejim ve işleyişe olumsuz etkide

¹¹⁶ Şadiye Ay, ‘Türkiye’te Parlamenter Sistem ve Hükümet Sistemi Tartışmaları’, Mevzuat Dergisi, Yıl: 7 Sayı: 77, http://www.basarmevzuat.com/dergi/2004-05/a/01.htm#_ednref23 Erişim Tarihi: Aralık 2009

¹¹⁷ Hikmet Sami Türk, “Seçimler, TBMM ve Hükümet Sistemi Tartışmaları”, Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi Tartışma Toplantıları, İstanbul, TÜSİAD Yayını, 1997, s.49

bulunabilmektedirler.¹¹⁸ Yapılan seçim sonucunda halk tarafından başarısızlığı tespit edilen siyasi parti liderleri göstermelik istifalarından bir süre sonra lideri oldukları siyasi partilerin başına tekrar geçmektedirler.

Lidere bağılılığın ödüllendirildiği partilerde, bütün kararlar liderler tarafından alınmakta, milletvekillerine ise sadece bu kararı desteklemek düşmektedir. Siyasi partilerimiz parti içi demokrasinin işletildiği bir yönetim yapısına kavuşturulmalıdır.

Mevcut parlamenter sistemi işlerlik kazandıracak ve sistemin kendi yapısından kaynaklanan gereksiz kilitlenmeleri önleyecek, anayasal düzenlemelerle gerçekleştirilecek olan çözüm parlamenterizmin rasyonelleştirilmesidir.

1982 Anayasasında bunu sağlamaya yönelik hükümler vardır. Örneğin Cumhurbaşkanına meclis seçimlerini yenileme yetkisinin tanınması; cumhurbaşkanlığı seçimlerinde oylamaların sayısının belirtilmesi, oyların muhtelif adaylar arasında bölünmesini önlemek üzere dördüncü tura sadece üçüncü turda en fazla oy alan iki adayın katılımına olanak tanınması, meclis başkanlığının seçimini düzenleyen hüküm, hükümetin kuruluşunu kolaylaştıran kuruluş safhasında yapılan güven oylamalarında basit çoğunluk arayan ancak hükümetin düşürülmesine ilişkin güven oylamalarında ise nitelikli çoğunluk kuralını getiren düzenlenmeler bunlardan bazılarıdır.

1982 Anayasasının parlamenter sistemi rasyonelleştirmeye yönelik diğer düzenlemeleri; gensoru için, bir bakanın veya başbakanın Yüce Divan'a sevki için ve

¹¹⁸ **Suavi Tuncay**, '*Parti içi Demokrasi ve Türkiye*', Ankara: Gündoğan Yayın, 1996, s.295

görevde bulunan bir hükümet hakkında güven oylaması için üye tam sayısının salt çoğunluğunu aramasıdır.¹¹⁹

Ülkemizde Parlamenter Sistem açısından istikrarsızlık problemini çözecek ve sisteme işlerlik kazandıracak olan kurucu güvensizlik oyu uygulamasının benimsenmesi gereklidir.¹²⁰ Kurucu güvensizlik oyu bir hükümetin ancak yeni başbakanın seçilmesiyle düşürülebilesidir. Yani düşürülen başbakan kendisinden sonraki başbakanı seçer, Cumhurbaşkanı Başbakanı azledip, seçilen kişiyi Başbakan olarak atar. Güvensizlik oyu parlamentonun en az onda biri tarafından imzalanır ve üye tam sayısının salt çoğunluğuyla kabul edilir. Yeni bir hükümet alternatifi yaratmadan, mevcut hükümetin düşürülmesi önlenir. Ancak yeni bir hükümet alternatifinin yaratılamadığı ve mevcut hükümetin de demokrasiye uygun olmayan hareketler içine girdiği ve mutlaka düşürülmesi gerektiği durumlarda ne yapılacağı belirsizdir.

Parlamenter sisteme işlerlik kazandıracak bir diğer düzenleme de; bakanlık görevi ile parlamento üyeliğinin aynı kişide birleşmemesinin sağlanmasıdır. Gensoru önergesi verilirken bazı vekillerin, yeni kabinede bakanlık görevi almak için bunu yaptıkları görülmektedir. Hem parlamenter sistemlerde, hem başkanlık ve Yarı Başkanlık sistemlerinde görülen bu uygulamayla bakanlar milletvekili olmadıkları

¹¹⁹ **Yazıcı**, a.g.e. s. 172

¹²⁰ **Erdal Onar**, *‘Türkiye’nin Başkanlık veya Yarı Başkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmeli midir?*, Ankara: Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı, Türkiye Barolar Birliği, 12 Numaralı Yayın, 2001. s. 103

için seçmenlerin baskısından ya da yeniden seçilebilme endişesinden uzak duracaklardır.¹²¹

4.4.2. Türk Hükümet Sisteminde Reform

4.4.2.1. Başkanlık Sistemi Önerisi

Ülkemizde siyasal bölünmüşlük, koalisyon dönemlerinin başarısızlığı, yürütme içinde hükümetin güçsüz duruma düşmüş gözükmesi ABD'nin global ve medyatik süper güç olarak ortaya çıkışı Başkanlık sistemini ülkemiz açısından bir çözüm olarak gündeme getirmiştir.

Başkanlık sisteminin en iyi uygulandığı ülke ABD'dir. Bu sistemde başkan doğrudan doğruya halk tarafından dört yıllık bir süre için seçilir. Bir kişinin iki kez başkan seçilmesi mümkündür. Roosevelt'in üst üste dört kez başkan seçilmesinin ardından üst üste iki defadan fazla başkan seçilebilmenin yolu kapatılmıştır. Başkanlık sistemi katı bir kuvvetler ayrılığı ilkesine dayanır. Her kuvvetin yetki alanı sert çizgilerle belirlenmiştir. Ancak bu kuvvetlerin sert ayrılığı çok aşırı nitelikte değildir, parlamenter sistemin yumuşaklığına oranla bir sertlik olduğu kabul edilir.¹²² Bu sistemin uygulandığı her ülkede başarılı olmadığı ve hükümet sisteminin başarısının o ülkenin iç dinamiklerine bağlı olduğu görülmektedir. Başkanlık Sistemi uygulandığı Latin Amerika ülkelerinde başarısız olmuş ve diktatörlüğe dönüşmüştür. Türkiye için de bu sistemler değerlendirilirken gelişmişlik düzeyi, sosyo-kültürel

¹²¹ Serap Yazıcı, "Yapıcı Güvensizlik Oyu", Milliyet, 16.02.1999

¹²² Burhan Kuzu, "Türkiye İçin Başkanlık Sistemi", Liberal Düşünce Dergisi, C. 1, S.2, Bahar 1996, s.14

yapı, sivil toplum geleneği, demokratik kültür, katılım ve siyasal uzlaşma kültürü gibi hususlar göz önünde bulundurulmalıdır.

Başkanın doğrudan halk tarafından belli bir süre için seçilmesi ve parlamentonun güvenoyu ve görevden alması gibi bir risk taşımamasının istikrarı arttıracığı düşünülmektedir. Bu düşünce temelde doğrudur fakat başkanın halk tarafından seçilmesinin çeşitli sakıncaları vardır. Bir kere meşruluk kaynağını halktan alan bir başkanın iktidarı kişiselleştirme eğilimine girmesi imkan dahilindedir. Halkın oyuyla göreve gelen başkan iktidarı kendisi ve seçmenleri adına kişiselleştirecektir. Başkan, taraftarlarının aşırı beklentilerinin odak noktası haline gelebilir ve bu durum başkanın plebisitçi ve otoriteryen eğilimlerini besleyebilir, onun kriz yönetimini daimi hale getirmesine yol açabilir.¹²³

Bir diğer sorun başkanın diktatörlük eğilimleri göstermesidir. Ülkemiz açısından parlamento tarafından seçilen ve ABD Başkanına nazaran daha sembolik bir siyasi figür olan Cumhurbaşkanının bile ülkemiz yönetiminde göstermiş olduğu etkinlik düşünüldüğünde bu kaygı yabana atılamayacak düzeydedir.

Türkiye açısından bir diğer sorun da, silahlı kuvvetlerin ülkemiz devlet yönetiminde ve siyaset alanındaki etkinliğidir. Silahlı kuvvetlerin bu etkinliği dikkate alındığında bütün siyasi ve idari yapı üzerinde neredeyse tek söz sahibi olan başkanın silahlı kuvvetlerin onayı ve güdümünde hareket edeceği öngörüsü uzak bir ihtimal değildir. Bu durum demokrasi açısından ciddi sakıncalar doğurabilecektir. Bütün başkanlık rejimleri darbe deneyimi yaşamıştır ve kesintiye uğramışlardır. ABD bu

¹²³ **Mustafa Erdoğan**, “Başkanlık Sistemini Doğru Tartışmak”, Liberal Düşünce Dergisi, C. 1, S.2, Bahar 1996, s.6

duruma istisna oluşturur.¹²⁴ Türkiye'ye başkanlık sisteminin getirilmesi durumunda da aynı tehlike mevcuttur. Devlet başkanlığı makamının olağanüstü yetkilerle donatılmış olduğu bir sistemde, kendisini merkezin ve değerlerinin asli unsuru olarak gören ordunun, başta laiklik olmak üzere cumhuriyetin kurucu ideolojisini ve değerlerini dışlayan adayların seçilme şansının yüksek olduğunu hissettikleri anda seçime müdahale etme eşiği düşecektir.¹²⁵

Başkanlık sisteminde ve Yarı Başkanlık sisteminde görülen bir diğer durum; kabine üyelerinin aynı zamanda milletvekili olmamalarıdır. Bu durumun kabine üyelerini seçmen baskısından kurtarma ve yeniden seçilebilme kaygısıyla popülist davranışları içine girmesini önleme gibi olumlu yönlerinin olmasına karşın, zaten yürütme yetkilerini tek başına kullanan başkanın bir de kabineye dışardan bakan atama yetkisinin de olduğu düşünülürse olumsuz sonuçlarının da olacağı açıktır. Kabine üyelerini dilediği gibi değiştirme yetkisine sahip olan başkanın sık sık kabine değişikliğine gitmesinin önünde hiçbir engel yoktur. Türkiye gibi patronajın etkin olduğu ülkelerde bu durum, kabineye gerçekten faydalı kişilerin getirilmesini değil başkanın adamları diyebileceğimiz başkana daha yakın kişilerin getirilmesi ihtimalini taşımaktadır.¹²⁶

Başkanlık sistemini savunanların gerekçelerinden biri bu sistemin etkin yönetim ve süratli karar almayı getireceği ve halkın yönetime daha fazla katılımını sağlayacağı yolundaki inançlarıdır. Ayrıca halk yürütmeyi doğrudan seçme, onun

¹²⁴ **Namık Kemal Öztürk**, '*Cumhurbaşkanı ve Parlamenter Sistem*', Atilla Yayıncılık, Ankara, 1999, s. 167

¹²⁵ **Gülgün Tosun, Tanju Tosun**, '*Türkiye'nin Siyasal İstikrar Arayışı Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri*', Alfa Basım Yayım, İstanbul, 1999, s.124

¹²⁶ **Şadiye Ay** '*Türkiye'te Parlamenter Sistem ve Hükümet Sistemi Tartışmaları*', Mevzuat Dergisi, Yıl: 7 Sayı: 77, http://www.basarmevzuat.com/dergi/2004-05/a/01.htm#_ednref23 Erişim Tarihi: Aralık 2009

politikalarını takip etme ve denetleme imkanına sahip olacaktır. Bu durum siyasi katılımı artırma açısından iyidir ancak yürütmenin yasamayı arka plana atarak öne çıkması işbiriciliğe neden olabilir ayrıca tekrar seçilme ihtimali olan başkan politik davranmaya itebilir. Şüphesiz ki başkanlık sisteminin Türkiye'ye faydalı olacağı düşüncesinin altında bu sistemin Amerika'da başarıyla uygulanmasının payı büyüktür. Ancak Amerika'nın sosyal ve ekonomik şartları düşünüldüğünde ve yasama ve yargı organlarının da güçlülüğü göz önünde bulundurulursa bu başarının tesadüfi olmadığı, Amerika'nın kendi şartlarının bu sistemi hazırladığı görülür. Türk tarihinde yer alan han, hakan, padişah gibi devlet başkanlarının başarılı olması, bugün başkanlık sisteminin Türkiye'ye getirilmesi için yeterli bir sebep değildir.

4.4.2.2. Yarı Başkanlık Sistemi Önerisi

Türkiye'de hükümet istikrarsızlıklarının önüne geçmek için önerilen bir diğer sistem Yarı Başkanlık sistemidir. Yarı Başkanlık sisteminde de devlet başkanı halk tarafından seçilir ve parlamenter sistemdeki cumhurbaşkanından daha geniş yetkilere sahiptir.

Yarı başkanlık rejminde Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilir, Cumhurbaşkanı güçlü yetkilere sahiptir. Ve yasama organına karşı siyasi sorumluluğu olan bir hükümetin varlığı gereklidir.¹²⁷

Yarı Başkanlık rejimi parlamenter ve başkanlık rejimlerinin belli unsurlarını birleştiren bir rejim tipidir. Başkanlık rejiminin aksine yürütme erki bir devlet

¹²⁷ Erdal Onar, a.g.m. s.75

başkanı parlamento önünde siyasal bakımından sorumlu, başında bir hükümet şefinin bulunduğu bir kabine arasında paylaşılmıştır.¹²⁸

Anayasalarının içeriği, gelenek ve koşulları, parlamenter çoğunluğun oluşumu ve başkanın çoğunlukla olan ilişkideki durumuna göre sözde yetkili başkanlık, tam yetkili başkanlık ve dengeli başkanlık olmak üzere üç tür Yarı Başkanlık sisteminden söz etmek mümkündür.¹²⁹ Fransa’da tam yetkili Yarı Başkanlık sistemi uygulanmaktadır. Fransız yarı başkanlık sisteminde Cumhurbaşkanı tek başına, yani ilgili bakan ya da başbakanın imzasına gerek kalmaksızın, parlamentoyu şartsız feshetmek, referandum yapmak, olağanüstü dönem yetkilerini kullanmak ve başbakanı atamak, ayrıca Bakanlar Kuruluna sürekli başkanlık etmek¹³⁰ gibi klasik parlamenter sistemle uyumlu olmayan yetkilere sahiptir. Bu yetkilerin dışında cumhurbaşkanının bir de tek başına kullanamayacağı ama o olmadan da kullanılması mümkün olmayan yetkileri vardır. Bunlar sivil ve asker memurları atama, bakanlar kuruluna başkanlık etme, kararnameleri ve yasaları imzalama ve dış politika alanındaki yetkileridir.¹³¹

Yarı Başkanlık sisteminde uygulamada ortaya çıkan en büyük sorun ‘cohabitation’ olarak adlandırılan Cumhurbaşkanının ve Başbakanın farklı partilerden olması durumunda ortaya çıkan uyumsuzluk ve istikrarsızlıktır.

¹²⁸ Atay a.g.m, s. 142

¹²⁹ Şadiye Ay Deniz, ‘İngiltere ile Karşılaştırmalı Olarak Türkiyede Parlamenter Sistemin İşleyişi ve Hükümet Sistemi Tartışmaları’, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 8 Sayı 3, 2006, s.151

¹³⁰ Necat Akyıldız, a.g.t. s. 43

¹³¹ Şadiye Ay ‘Türkiye’te Parlamenter Sistem ve Hükümet Sistemi Tartışmaları’, Mevzuat Dergisi, Yıl: 7 Sayı: 77, http://www.basarmevzuat.com/dergi/2004-05/a/01.htm#_ednref23 Erişim Tarihi: Aralık 2009

Parlamenteer sistemde yönetimde istikrar, hükümetin parlamenteer gnlğuna ve gnlğn hükümet bağlılığına dayanırken, Yarı Başkanlık sisteminde yönetimde istikrar parlamento, hükümet ve cumhurbaşkanı arasındaki siyasal ve yönetsel uyuma bağlıdır. Halk tarafından seçilmiş Cumhurbaşkanının hükümetle farklı siyasal ve yönetsel tavır sergilemesi durumunda da istikrarın olmayacağı açıktır. Fransa’da 1986-1988 yılları arasında olduğu gibi, cumhurbaşkanının ve başbakanın ayrı partilerden olması durumunda, iki makam arasında uyumlu ilişkilerin bulunması, Cumhurbaşkanının daha uzlaşmacı bir tutum sergilemesi ve Fransız seçmeninin uyumsuz olanı desteklememesi eğilimi dolayısıyla sağlanabilmiştir.¹³² Bu da Fransa’da bu sistemin başarılı bir şekilde işlemlerini sağlar. Uzlaşma kültürünün fazla gelişmediği ülkemizde ise, cumhurbaşkanıyla başbakanın farklı partilerden olması durumu çatışmaya yol açacaktır. Cumhurbaşkanına bu çatışmayı ortadan kaldırmak için meclisi bir hükümeti azletme yetkileri bulunması nedeniyle istikrarın sağlanacağı öngörülse bile, bu tip yetkilerin tanınmasının demokratik ilkelere aykırı ve kişi iktidarına neden olabilecek problemler yaratabilecektir.

Yarı Başkanlık sisteminin bir diğer sakıncası da, halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanının bu gçle kural tanımaz ve tek yetkili makam ve organ gibi hareket ederek, uzlaşmaya kapalı demokratik ilkelere aykırı şekilde hareket edebileceği endişesidir. Cumhurbaşkanının halk oyuyla belli bir süre için seçilip bu süre sonuna kadar parlamenteer sistemdeki hükümet gibi parlamentonun güven oyuna dayanmamasının ciddi sakıncalarının bulunduğu, bu sistemde Cumhurbaşkanına

¹³² **Metin Heper**, Milliyet, 27.11.1997

düşen rol toplumun tüm kesimlerini birleştirici ve sistemin tıkanmasını önleyici nitelikte hareket ve tavır sergilemesidir. Bu da karizmatik bir başkanla mümkündür. Fransa'da Yarı Başkanlık sisteminin başarılı olmasının nedeni De Gaulle'ün tarihi ve toplumun tüm kesimleri için birleştirici özellik taşıyan kişiliğidir.

Yarı başkanlık sistemi Fransa'daki siyasal kültür ortamında demokrasi içinde istikrar sağlamıştır. Türkiye'nin uzlaşmama üzerine kurulu siyasal kültürü, demokratik duyarlılığın yeteri kadar gelişmemesi, bürokratik kültür, sivil toplumun güçsüzlüğü değerlendirildiğinde Türkiyede demokrasiyi koruyacak bir oluşumun yarı başkanlık sistemi ile ülkemizde oluşturulması mümkün gözükmemekte, Yarı Başkanlık rejimi Türkiye için popülist bir dikta önerisi olarak gözükmemektedir.¹³³

¹³³ **Ersin Kalaycıoğlu**, “Yarı-Başkanlık: Diktaya Çağrı”, Milliyet, 1 Mayıs 1996

SONUÇ

1961 Anayasası döneminde ortaya çıkan siyasi istikrarsızlık ve hükümet krizleri nedeniyle rejim kesintiye uğramış ve bunun sonucu yapılan 1982 Anayasası güçlü yürütme anlayışını benimseyerek, yürütme içinde de Cumhurbaşkanının yetkileri artırmıştır. Anayasanın 104. maddesi incelendiğinde Cumhurbaşkanına parlamenter rejime uygun olmayan aşırı yetkiler verilmiştir. Cumhurbaşkanının parlamenter sistemde sorumsuz olduğu düşünüldüğünde bu durum yönetim sorunu yaratmakta ayrıca siyasi istikrarsızlıklara ve hükümet krizlerine de çare olamamaktadır.

2007 yılında yaşanan Cumhurbaşkanı seçimi krizi nedeniyle yapılan Anayasa değişikliğiyle Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine yönelik düzenlemede sorunu daha da içinden çıkılmaz hale getirmiştir.

Hükümet sisteminde reform yapılması gerekli olmakla birlikte bu reformun bazı bilim adamlarının iddia ettiği gibi Yarı Başkanlık sistemine geçilerek gerçekleştirilmesi uygun değildir. Yarı Başkanlık sistemi her zaman yürütmede istikrarlı demokratik bir yapı yaratması mümkün olmamaktadır. Yarı Başkanlık sisteminde karşılaşılması en muhtemel sorun, Cumhurbaşkanının ve başbakanın farklı partilerden olması durumunda hükümet istikrarı zedelenebilmektedir.

Bazı bilim adamlarınca savunulan başkanlık sisteminde ise yürütme istikrarı sağlanmakla birlikte başkan ile parlamento çoğunluğu arasında uyuşmazlık çıkması halinde etkin yönetim için reformlara, yasal değişikliklere ihtiyacı olan yürütme organının etkin yönetim gösteremeyeceği öngörülmekte, ayrıca meşruluk kaynağını

halktan alan bir başkanın iktidarı kişiselleştirme eğilimine girmesi ve anti demokratik bir sistemin ortaya çıkma ihtimali de bulunmaktadır.

Ülkemizde yapılması gereken çağdaş dünya değerleriyle uyumlu, insan hak ve özgürlüklerine saygılı, demokratik bir sistemin oluşmasıdır . Bunun için ise sivil bir anayasa reformunun yapılması, daha özgürlükçü, toplumun tüm kesimleri tarafından onaylanan sivil bir anayasanın yapılması bu çerçevede de parlamenter rejim içinde kalınarak istikrarı sağlayıcı düzenlemeler yapılması, herkes tarafından eleştirilen Cumhurbaşkanına verilen ve parlamenter rejime aykırılık teşkil eden yetkilerin azaltılması, Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemlerin, karşı imza kuralına tabi olan işlemlerinin ve temsili yetkilerinin net ve sınırlı bir biçimde belirlenmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

AKYILDIZ, Necat. ‘III.Cumhuriyet Rejimi (Cumhurbaşkanının Anayasal Konumu Açısından)’, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul, 1993.

AKYOL, Taha. Milliyet Gazetesi 05 Mayıs 2005.

ATAY, Ender Ethem. ‘Yarıbaşkanlık Rejimi ve Özellikle Fransa Örneği’, **Kamu Hukuku Arşivi**, Yıl 2, Sayı 4, Haziran 1999, s. 141-167.

AY DENİZ, Şadiye. ‘İngiltere ile Karşılaştırmalı Olarak Türkiye’de Parlamenter Sistemin İşleyişi ve Hükümet Sistemi Tartışmaları’, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 8 Sayı 3, İzmir, 2006, s.133- 157.

AY, Şadiye. Türkiye’de Parlamenter Sistem ve Hükümet Sistemi Tartışmaları, **Mevzuat Dergisi**, Yıl: 7 Sayı: 77, <http://www.mevzuatdergisi.com/2004/05a/01.htm>.
Erişim Tarihi: Aralık 2009

AYDIN, Serdal. ‘Türk Yönetim Sisteminde Cumhurbaşkanının Konumu ve İşlevi’, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul 1993.

BATUM, Süheyl, Yüzbaşıoğlu, Necmi. **Anayasa Hukukunun Temel Metinleri**. Beta Yayınevi, İstanbul, 1993.

BECEREN, Ertan, Kalağan, Gökhan. ‘Başkanlık ve Yarıbaşkanlık Sistemi Türkiye’de Uygulanabilirliği Tartışmaları’, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl: 6 Sayı:11 Bahar 2007/2, İstanbul, s. 163-181.

BURAN, Hasan. ‘Siyasal Rejim Sınıflandırmalarının Yeniden Gözden Geçirilmesi Üzerine, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Y.2009, C.14, S.1 Isparta, s. 69-97.

CANIKLIOĞLU, Meltem Dikmen. “Türkiye’nin Sistem Sorunu mu Var?”, **Kamu Hukuku Arşivi**, Cilt II, Sayı 3, Ekim 1999. <http://www.dicle.edu.tr/dictur> Erişim Tarihi: Aralık 2009

ELDEM, Mahmut Nedim. ‘Anayasalarımızda Siyasi Rejim Arayışları ve Yarı Başkanlık Çözümü’, Yayınlanmamış, Yüksek Lisans Tezi, **Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Kırıkkale 2007.

ERDOĞAN, Mustafa. ‘1982 TC Anayasasına Göre Cumhurbaşkanının Hukuki Durumu’, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara, 1987.

ERDOĞAN, Mustafa. “Başkanlık Sistemini Doğru Tartışmak”, **Liberal Düşünce Dergisi**, cilt 1, sayı.2, Bahar 1996, s.4-12.

ERENLER, Arslan. ‘1982 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanı’, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul, 1988.

EROĞUL, Cem. ‘Anayasa Değişikliği Önerisinde Değişiklik Yapılması’, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, cilt 64, sayı: 1 s. 89- 113.

EROĞUL, Cem. 2007 Cumhurbaşkanı Seçimi Bunalımından Çıkarılacak Dersler, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, cilt 62, sayı: 3 s.167- 181.

GÖNENÇ, Levent. ‘Hükümet Sistemi Tartışmalarında Başkanlı Parlamenter Sistem Seçeneği’, <http://www.yasayananayasa.ankara.edu.tr>. Erişim Tarihi: Aralık 2009

GÖZLER, Kemal. “Türkiye’de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir? (Başkanlık Sistemi ve Rasyonelleştirilmiş Parlâmentarizm Üzerine bir Deneme)”, **Türkiye Günlüğü**, Sayı 62, Eylül-Ekim 2000, s.25-47.

GÖZLER, Kemal. “Cumhurbaşkanı Kanun Hükmünde Kararnameleri İmzalamayı Reddedebilir mi?”, Ankara Barosu Dergisi, Yıl 58, Sayı 2000/3, s.31-42.

GÖZLER, Kemal. “Cumhurbaşkanı - YÖK Çatışması”, Ankara Barosu Dergisi, Yıl 59, Sayı 2001/1, s.37-59.

GÖZLER, Kemal. **Devlet Başkanları: Bir Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku İncelemesi**. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 2001.

GÖZLER, Kemal. ‘Cumhurbaşkanı Seçimi Konusunda Zorunlu Bir Açıklama’, Türk Anayasa Hukuku Sitesi, ww.anayasa.gen.tr/cb-secimi.htm> Erişim Tarihi: Aralık 2009.

GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref. **Anayasa Hukuku**. Ankara: Turhan Yayınları 2002.

GÜNDAY, Metin. **İdare Hukuku**, Ankara: Yenilenmiş 5. Baskı, İmaj Yayıncılık, Mayıs 2002.

HEPER, Metin. Milliyet, 27.11.1997.

KALAYCIOĞLU, Ersin. “Siyasal Rejim Tasarımı ve Demokrasi”, **İktisat Dergisi**, Sayı:388, Nisan 1999, s.5-20.

KALAYCIOĞLU, Ersin. ‘Yarı Başkanlık: Diktaya Çağrı’, Milliyet, 1 Mayıs 1996.

KAMIŞLIK, Özgür. ‘Yürütmenin Başı Olarak 1982 Anayasası’na Göre Cumhurbaşkanı’nın Hukuki Konumu’ Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul, 1998.

KANADOĞLU, Sabih. ‘AKP Tek Başına Seçemez’, **Cumhuriyet Gazetesi**, 26 Aralık 2006.

KILIÇ, Fethi. ‘1982 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri’, Yayınlanmamış, Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul, 1988.

KİLİ, Suna, Gözübüyük, A. Şeref. **Senedi İttifaktan Günümüze Türk Anayasa Metinleri**, Ankara: İş Bankası Yayınları, 1985.

KUZU, Burhan. “Türkiye İçin Başkanlık Sistemi”, **Liberal Düşünce Dergisi**, C.1, S.2, Bahar 1996, s.13-42.

ONAR, Erdal. ‘Türkiye’nin Başkanlık veya Yarı Başkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmeli midir?’ **Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultayı, Türkiye Barolar Birliği**, 12 Numaralı Yayın, 2001, Ankara s.362-389.

ÖNDER, Salih. **Türk Parlamenter Sisteminde Cumhurbaşkanının Rolü**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2007.

ÖZBUDUN, Ergun. **Türk Anayasa Hukuku**. Ankara: Yetkin Yayınları 5.Bası, 1998.

ÖZBUDUN, Ergun. “Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı”, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1993.

ÖZTÜRK, Namık Kemal. **Cumhurbaşkanı ve Parlamenter Sistem**. Ankara: Atilla Yayıncılık, 1999.

SARTORİ, Giovanni. **Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği Yapılar, Özendirici ve Sonuçlar üzerine Bir İnceleme.** (Çev: Ergun Özbudun), Ankara: Yetkin Yayınları, 1997.

SEVİNÇ, Murat. ‘Güncel Gelişmeler Işığında 1982 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanı’, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi** cilt 57, Haziran 2002 sayı: 2, s.109-137.

TANÖR, Bülent. Yüzbaşıoğlu Nemci. **1982 Anayasasına göre Türk Anayasa Hukuku.** İstanbul: Yapı Kredi Kültür Yayınları, 2002.

TANÖR, Bülent. **İki Anayasa 1961-1982**, Beta Yayınları, İstanbul, 1994.

TESEV 1990’larda Dünyada Ve Türkiye’de Siyasal Rejim Tartışmaları.

TEZİÇ Erdoğan. Cumhurbaşkanının Geri Gönderme Yetkisi Anayasa Yargısı Dergisi 3. sayı, Ankara, 1987, ss: 83-94.

TOSUN, Gülgün- Tanju.. **Türkiye’nin Siyasal İstikrar Arayışı Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri.** İstanbul: Alfa Basım Yayım, 1999.

SUAVİ, Tuncay. **Parti içi Demokrasi ve Türkiye.** Ankara: Gündoğan Yayın, 1996.

TUNAYA, Tarık Zafer. **Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku** ’İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları Fakülteler Matbaası, 1989

TÜRK, Hikmet Sami, “Seçimler, TBMM ve Hükümet Sistemi Tartışmaları”, Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi Tartışma Toplantıları, İstanbul, TÜSİAD, 1997.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Yeni Anayasayı Devlet Adına Resmen Tanıtma Programı Gereğince Yaptıkları Konuşmalar (24 Ekim 5 Kasım 1982) Ankara, TBMM Basımevi.

URAL, Yurdanur. 'Türk Anayasal Sisteminde Cumhurbaşkanının Konumu ve Yetkilerine İlişkin Tartışma ve Öneriler Üzerine Bir İnceleme', Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman **Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Isparta 2008.

VERGİN, Nur. "Seçimler, TBMM ve Hükümet Sistemi Tartışmaları", Demokratik Standartların Yükseltilmesi Paketi Tartışma Toplantıları, İstanbul, TÜSİAD, 1997.

YANIK, Murat. **Başkanlık Sistemi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği**. İstanbul: Alfa Basım Yayım, 1998.

YAZICI, Serap, "Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri", İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.

YAZICI, Serap. 'Yapıcı Güvensizlik Oyu', **Milliyet**, 16.02.1999.

YAZICI, Serap. 'Türkiye'de Askeri Müdahalelerin Anayasal Etkileri', Ankara: Yetkin Yayınları, 1997,

ZENGİN Murteza, '1982 T.C. Anayasası'na göre Cumhurbaşkanının Vatana İhaneti' Yayınlanmamış Doktora Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul, 1996.